

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет економіки та управління

Кафедра національної економіки та публічного управління

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

Цифрове врядування

Галузь знань 28 Публічне управління та адміністрування

Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування

Форма навчання: заочна

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «**Розвиток громадянського суспільства як фактор забезпечення
національної безпеки України**»

здобувача **Шмаровоза Олега Миколайовича**

(підпис)

Науковий керівник: **кандидат технічних наук
Шпиго Петро Семенович**

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з
атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри:

доктор наук з державного управління, професор, Карпенко О.В.

(підпис)

Київ 2023

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет економіки та управління

Кафедра національної економіки та публічного управління

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

Цифрове врядування

Галузь знань 28 Публічне управління та адміністрування

Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування

ПОГОДЖЕНО

Керівник проєктної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

О. В. Карпенко

(підпис)

_____ 2023р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

О. В. Карпенко

(підпис)

_____ 2023р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

**здобувачу вищої освіти Шмаровозу Олегу Миколайовичу
заочної форми навчання**

на підготовку кваліфікаційної магістерської роботи

**на тему «Розвиток громадянського суспільства як фактор забезпечення
національної безпеки України»**

Тему затверджено наказом ректора Університету від «23» жовтня 2023р .№ 1960ст

Кваліфікаційна магістерська робота виконується на матеріалах Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України, Міністерства юстиції України.

План кваліфікаційної магістерської роботи

Розділ 1	Громадянське суспільство: проблема дослідження і перспективи розвитку.
Розділ 2	Національна безпека і громадянське суспільство.
Розділ 3	Демократизація і національна безпека України.
Об'єкт дослідження:	Взаємодія громадянського суспільства та системи національної безпеки України.
Предмет дослідження:	Механізми формування та розвитку громадянського суспільства як фактора забезпечення національної безпеки України.
Мета кваліфікаційної магістерської роботи:	Комплексний аналіз механізмів формування громадянського суспільства та його впливу на підвищення ефективності системи забезпечення національної безпеки України.

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

1. Провести структурно-функціональний аналіз уявлень про громадянське суспільство та виділити ключові аспекти його функціонування.
2. Визначити чинники, що впливають на формування та розвиток громадянського суспільства.
3. Розглянути механізми забезпечення національної безпеки в умовах формування громадянського суспільства.
4. Визначити принципи та основні напрямки, які лежать в основі забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави.
5. Виробити практичні рекомендації для підвищення ефективності взаємодії між громадянським суспільством та системою національної безпеки з метою зміцнення стійкості та безпеки України.

Завдання підготував
науковий керівник

(підпис) П. С. Шпи́га

«_____»_____2023р.

Завдання одержав
здобувач

(підпис) О.М.Шмаровоз

«_____»_____2023р.

Реферат

Кваліфікаційна магістерська робота містить 82 сторінки, список використаних джерел з 59 найменувань.

«Розвиток громадянського суспільства як фактор забезпечення національної безпеки України»

Об'єктом дослідження кваліфікаційної магістерської роботи є взаємодія громадянського суспільства та системи національної безпеки України.

Предметом дослідження є механізми формування та розвитку громадянського суспільства як фактора забезпечення національної безпеки України.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є комплексний аналіз взаємозв'язку між розвитком громадянського суспільства і забезпеченням національної безпеки України, визначення чинників, що впливають на цей процес, та вироблення рекомендацій для вдосконалення механізмів їх взаємодії.

Відповідно до поставленої мети визначені такі *завдання*:

1. Провести структурно-функціональний аналіз уявлень про громадянське суспільство та виділити ключові аспекти його функціонування.
2. Визначити чинники, що впливають на формування та розвиток громадянського суспільства.
3. Розглянути механізми забезпечення національної безпеки в умовах формування громадянського суспільства.
4. Визначити принципи та основні напрямки, які лежать в основі забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави.
5. Виробити практичні рекомендації для підвищення ефективності взаємодії між громадянським суспільством та системою національної безпеки з метою зміцнення стійкості та безпеки України.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Під час дослідження було проведено комплексний аналіз громадянського суспільства як ключового фактора забезпечення національної безпеки України. Розглянуто структурно-функціональний аналіз уявлень про громадянське суспільство, його становлення та тенденції розвитку. Визначено роль демократії в структуризації громадянського суспільства. На основі цього проведено аналіз механізмів взаємодії громадянського суспільства та національної безпеки, що визначає актуальність теми та її значущість для сучасного суспільства.

Практичні результати дослідження полягають у визначенні принципів і основних напрямків забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави, а також вдосконалення механізмів формування громадянського суспільства.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи – 2023. Рік захисту роботи – 2023.

Ключові слова: «громадянське суспільство», «національна безпека», «демократія», «суспільство», «державна механізм», «формування громадянського суспільства», «безпека особистості», «ефективність держави».

В і д г у к
про кваліфікаційну магістерську роботу
здобувача факультету економіки та управління
освітньо-професійної програми

«Цифрове врядування»

Шмаровоза О.М.

на тему **«Розвиток громадянського суспільства як фактор забезпечення
національної безпеки України»**

1. **Актуальність теми:** Актуальність дослідження обумовлена сучасним контекстом та актуальними проблемами, такими як нестабільність суспільства та потреба у взаємодії громадянського суспільства та держави. Дослідження спрямоване на вирішення конкретних викликів, таких як зміцнення механізмів взаємодії громадянського суспільства та національної безпеки, а його результати можуть зробити вагомий внесок у розвиток нашої країни.

2. **Позитивні риси кваліфікаційної магістерської роботи:** Дослідження виявляє глибоке розуміння автором важливості взаємодії громадянського суспільства та держави для забезпечення стабільності і безпеки. Авторський погляд на механізми формування громадянського суспільства та їх вплив на національну безпеку є оригінальним та важливим для подальших досліджень.

3. **Наявність самостійних розробок автора:** Дослідження проведено автором з високою експертною якістю. Робота є новаторською в уточненні понять та визначенні ключових напрямів підвищення ефективності системи національної безпеки, що додає значної цінності науковому дискурсу.

4. **Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій:** Здійснено якісне наукове обґрунтування теоретичних засад розвитку громадянського суспільства та їх взаємозв'язку з національною безпекою України. Розроблено практичні рекомендації щодо забезпечення національної безпеки. Особлива цінність дослідження полягає у виробленні механізмів вдосконалення формування громадянського суспільства, спрямованих на підвищення ефективності системи національної безпеки.

5. **Наявність недоліків:** робота містить деякі стилістичні неточності, окрім того певного бібліографічного доопрацювання потребує й список використаних джерел.

6. **Загальна оцінка кваліфікаційної магістерської роботи та її допущення до захисту перед ЕК:** Дослідження виконано самостійно, якісно та вчасно, з дотриманням установлених вимог. Зміст роботи відповідає індивідуальному плану. Широкий діапазон актуальних питань, елементи наукової новизни і практична цінність дослідження дозволяють зробити висновок, що магістерська робота Шмаровоза Олега Миколайовича на тему «Розвиток громадянського суспільства як фактор забезпечення національної безпеки України» виконана на достатньому науково-теоретичному рівні та відповідає кваліфікації «Магістр» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», а її автор заслуговує на оцінку «добре».

Науковий керівник: кандидат технічних наук

«__» _____ 2023р. _____ **Петро Шпига**
(підпис)

Рецензія

на кваліфікаційну магістерську роботу здобувача вищої освіти

Шмаровоза Олега Миколайовича

на тему: *«Розвиток громадянського суспільства як фактор забезпечення національної безпеки України»*

Актуальність теми кваліфікаційної магістерської роботи і доцільність її розроблення обумовлені проблематикою ефективної взаємодії громадянського суспільства та держави, що впливає на політичний, соціальний, економічний та культурний баланс та безпеку в державі. Дослідження спрямоване на вирішення конкретних викликів, таких як зміцнення механізмів взаємодії громадянського суспільства та національної безпеки, а його результати можуть зробити вагомий внесок у розвиток нашої країни.

Якість проведеного дослідження. Дослідження, виконане автором, відповідає основним напрямам наукових досліджень кафедри національної економіки та публічного управління. Автор застосував здобуті під час навчання теоретичні й практичні знання, вміння та навички в галузі публічного управління та адміністрування для вирішення конкретних практичних завдань.

Позитивні риси кваліфікаційної магістерської роботи виявлені у використанні різноманітних підходів та методів наукового дослідження для вирішення поставлених завдань. Автор використав системний комплекс загальнонаукових і спеціальних підходів та методів, враховуючи сучасні теоретичні підходи, що базуються на філософії діалектичного розвитку національних цінностей. Вивчення стану досліджуваної проблеми здійснено за допомогою методів, що використовують принципи наукового мислення, такі як індукція й дедукція, аналіз і синтез, порівняння та спостереження.

Зауваження. Робота містить деякі стилістичні неточності, окрім того певного бібліографічного доопрацювання потребує й список використаних джерел.

Магістерська робота *Шмаровоза Олега Миколайовича* на тему *«Розвиток громадянського суспільства як фактор забезпечення національної безпеки України»* відповідає вимогам, які висуваються до дипломних робіт на здобуття кваліфікації магістра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», може бути допущена до захисту перед ЕК та заслуговує на високу оцінку.

Рецензент:

Заступник начальника управління –
начальник 1 відділу 2 управління
Департаменту кадрової роботи та
управління персоналом Адміністрації
Держспецзв'язку, доктор філософії з
публічного управління та адміністрування

Леонід АРСЕНОВИЧ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ПРОБЛЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	11
1.1. Структурно-функціональний аналіз уявлень про громадянське суспільство.....	11
1.2. Громадянське суспільство: чинники становлення та тенденції розвитку.....	23
1.3. Демократія як вектор структуризації громадянського суспільства ..	29
РОЗДІЛ 2 НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО.....	35
2.1. Національна безпека - безпека особистості, суспільства, держави...	35
2.2. Механізм формування громадянського суспільства як фактор забезпечення національної безпеки.	42
2.3. Механізм взаємозв'язку громадянського суспільства та національної безпеки.....	47
РОЗДІЛ 3 ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ І НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ	52
3.1. Принципи і основні напрямки забезпечення безпеки особистості, суспільства, держави	52
3.2. Механізм забезпечення національної безпеки в умовах формування громадянського суспільства	56
3.3 Вдосконалення механізмів формування громадянського суспільства і забезпечення національної безпеки України.....	65
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	77

ВСТУП

В кінці XX століття та на початку XXI століття Україна пережила революційні трансформації. Ці процеси охоплюють створення ринкової економіки, демократичного режиму та громадянського суспільства. Поняття «громадянське суспільство» стало однією з ключових категорій у корінних змінах суспільної дійсності.

З набуттям незалежності, український народ отримав надзвичайну можливість коригувати свій розвиток на демократичних засадах. Проте, досвід незалежності також показав, що цю можливість важко втілити в життя. Створення програми трансформації українського суспільства є необхідним, і одним з головних напрямів цієї програми є підтримка взаємодії між державою та громадянським суспільством на різних етапах розвитку цього процесу. Здається, що сьогоднішні темпи реформ гальмуються, оскільки пріоритети цих реформ не визначені належним чином.

Зазначено, що серед українських експертів відсутня єдність у розумінні внутрішньої структури громадянського суспільства, ні на рівні понять, ні на рівні концепцій. Більшість досліджень або не проводять аналізу громадянського суспільства як постійно існуючої і динамічної структури самоорганізації суспільного життя, або розглядають її як сукупність всіх «недержавних відносин», або як сферу, що розпадається на численні соціальні утворення в громадянському суспільстві (різні групи, партії, сім'ї, громадські об'єднання і так далі), аж до кожного індивідуума, і в кінцевому підсумку вся ця множина зводиться до ідеї індивідуалізму і анархії. Крім того, більшість сучасних авторів розширюють або звужують межі поняття «громадянське суспільство», або навіть втрачають його предметність, або редукують його до типового ліберально-буржуазного суспільства. Фактично, відсутні системні та комплексні дослідження проблем громадянського суспільства в Україні, що негативно впливає на вирішення

практичних проблем цього суспільства. Тільки сильна держава може гарантувати недоторканість громадянських прав кожного індивідуума.

Механізм формування громадянського суспільства надзвичайно посилюється завдяки зростаючій потребі широких верств населення у співучасті в справах держави та їх відчутній відповідальності за долю країни. Ця динаміка підкреслює, що громадянське суспільство є тією областю, де напруженість між окремою особистістю і загальним користуванням в сфері політики, де одночасно постають та розв'язуються протиріччя, призводить до того, що інтереси окремої особистості узгоджуються з інтересами суспільства, яке включає особистість в систему соціальних інститутів для взаємодії з державою.

Історично, громадянське суспільство є важливим рефлексом в розвитку людства, в якому завжди виявлялося прагнення людей до створення ефективних механізмів для поліпшення суспільного устрою. Це прагнення відзначалося у всі часи та спонукало до вирішення проблем, пов'язаних з удосконаленням держави, підвищенням ролі права та законодавства, а також розвитком моральних і особистісних цінностей.

В сучасному контексті громадянське суспільство залишається важливою складовою розвитку кожного суспільства. Воно відіграє ключову роль у сприянні демократії, правам людини та громадянина, удосконаленні державних інститутів та стимулюванні сталого розвитку. Розвиток громадянського суспільства та його здатність розв'язувати завдання, пов'язані з удосконаленням суспільного устрою, залишаються актуальними для сучасного світу.

Отже, історія громадянського суспільства відображає не лише минулі досягнення, але й завдання, які стали викликом для кожного покоління та спрямовані на покращення якості життя людей та суспільства в цілому.

Об'єктивні умови громадянського суспільства вимагають певного дозування свободи, яка відповідала б механізмам громадянської відповідальності, які поки що перебувають в Україні якщо не в зародковому

стані, то в процесі становлення. У розвитку суспільства велике значення приділяється провідним ідеям. Таким чином, при будівництві демократичної держави та розвитку громадянського суспільства в Україні важливо враховувати, що обрані ідеї повинні відповідати гуманним демократичним критеріям, працювати в межах правового поля і сприяти досягненню консенсусу та гармонії. Як відповідь на виклик в сучасних умовах слід шукати свій специфічний шлях розвитку за наявності консенсусу, злагоди, духовного очищення людських душ та суспільних прагнень держави, заповнення їх принципами і нормами громадянського суспільства, де керуватимуть управлінці високого гатунку, фахово відповідальні високодуховні, патріоти своєї землі. Наприклад, чому б нам не подумати про таку управлінську еліту (в США називають “меріократією”), яка формується не за кровними зв’язками, знайомством, багатством, а за іншими якісними показниками (професіоналізм, духовність, патріотизм, відповідальність за справу).

Одним із найважливіших обов’язків держави є забезпечення свободи і безпеки цієї плюралістичної системи.

Таким чином, наша спільнота представляє вільних індивідів, чия свобода гарантована державою. Це можливо лише за умов, що держава перетворюється в дійсно правову та демократичну структуру.

Реальність вимагає принципово нового підходу до осмислення ситуацій, що складаються у соціальній, духовній, виробничо-економічних сферах, які пов’язані з необхідністю забезпечення надійної національної безпеки.

Існування будь-якої демократичної країни стає неможливим без ефективного захисту її національних інтересів, які є основною та фундаментальною передумовою для забезпечення самозбереження та прогресивного саморозвитку суспільства. Отже, гарантування національної безпеки громадянського суспільства стає пріоритетною умовою успішного соціально-організованого існування.

Актуальність теми дослідження визначається наступними положеннями:

1. Стабільність існування суспільства залежить від ефективної взаємодії громадянського суспільства та держави, що дає змогу утримувати суспільство у стані політичного, соціального, економічного та культурного балансу, забезпечувати його безпеку.
2. Важливіші механізми розвитку громадянського суспільства у процесі демократизації сприяють побудові ефективної системи національної безпеки.
3. Розвинуте громадянське суспільство та його ефективні зв'язки з державою є безпосередньою умовою забезпечення національної безпеки.
4. Формування громадянського суспільства в сучасних умовах України не забезпечують у повній мірі стабільного розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дане питання вивчалось в працях: Локк Дж., Гончаренко О., Джангужин Р., Лисицин Є., Нижник Н.Р., Ситник Г.П., Білоус В.Т., Шинкарук В., Тертичка В.В., Нестерович В.Ф., Князєв В.В., Андресюк Б.П., Палл Л.А., Бакаєв Ю., Барков В.Ю., Барков В.Ю., Берк Е., Габермас Ю., Мокляк М., Рудич Ф.М., Даніл'ян О.Г., Дзьобань О. П., Калиновський Ю. Ю., Моїсєєва Н. І. та інші.

Мета і завдання дослідження. Метою цієї роботи є комплексний аналіз взаємозв'язку між розвитком громадянського суспільства і забезпеченням національної безпеки України, визначення чинників, що впливають на цей процес, та вироблення рекомендацій для вдосконалення механізмів їх взаємодії. Реалізація поставленої мети зумовила необхідність послідовного вирішення наступних дослідницьких завдань:

- провести структурно-функціональний аналіз уявлень про громадянське суспільство та виділити ключові аспекти його функціонування;
- визначити фактори, які впливають на становлення та еволюцію громадянського суспільства.;

- розглянути механізми забезпечення національної безпеки в умовах формування громадянського суспільства;

- визначити принципи та основні напрямки, які лежать в основі забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави;

- виробити практичні рекомендації для підвищення ефективності взаємодії між громадянським суспільством та системою національної безпеки з метою зміцнення стійкості та безпеки України.

Об'єктом дослідження є взаємодія громадянського суспільства та системи національної безпеки України.

Предмет дослідження – механізми формування та розвитку громадянського суспільства як фактора забезпечення національної безпеки України.

Методи дослідження. Методологічну основу магістерського дослідження складає система загальнонаукових методів дослідження аналізу, порівняння, дедукції та індукції, аналіз статистичних даних, зокрема, здійснений комплексний аналіз механізмів формування громадянського суспільства з точки зору підвищення ефективності системи національної безпеки в основу якого покладені уточнення концептуальних уявлень про сутність безпеки особистості, держави й суспільства.

В межах магістерської роботи висунуто ряд положень, які конкретизують наукову новизну:

- деталізовано визначення категорії "національна безпека", як здатність суспільства та держави захищати національні інтереси, самостійно або спільно з іншими дружніми країнами (націями, народами). Ця здатність полягає в стримуванні або ліквідації внутрішніх і зовнішніх загроз національному суверенітету, територіальній цілісності, соціальному порядку, економічному розвитку та іншим важливим аспектам духовного і матеріального життя. Важливо враховувати ступінь захищеності інтересів особистості, суспільства та держави від зовнішніх та внутрішніх загроз.;

– визначені принципи та основні напрямки щодо вдосконалення механізмів формування громадянського суспільства та стан його динамічної рівноваги, що сприяє саморозвитку України й одночасно забезпечує необхідний рівень її стабільності, яка є основою забезпечення безпеки особистості, суспільства, держави;

– обґрунтовано, що в умовах становлення громадянського суспільства національну безпеку найбільш доцільно розглядати через призму основних рівнів: безпеки особистості, безпеки держави та безпеки суспільства. Важливим елементом є підтримання оптимального стану взаємодії між громадянським суспільством та державою, що досягається шляхом створення необхідних механізмів для реалізації життєважливих національних інтересів. Ця мета є головною для даної системи національної безпеки.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Під час дослідження було проведено комплексний аналіз громадянського суспільства як ключового фактора забезпечення національної безпеки України. Розглянуто структурно-функціональний аналіз уявлень про громадянське суспільство, його становлення та тенденції розвитку. Визначено роль демократії в структуризації громадянського суспільства. На основі цього проведено аналіз механізмів взаємодії громадянського суспільства та національної безпеки, що визначає актуальність теми та її значущість для сучасного суспільства.

Практичне значення отриманих результатів. Результати проведеного дослідження створюють певну методологічну основу для подальшої розробки проблематики визначення механізмів формування громадянського суспільства, його структури та основних напрямків підвищення ефективності національної безпеки. Здобуті основні результати і висновки магістерської роботи можуть слугувати теоретичним матеріалом у експертно-аналітичній роботі при оцінці та обґрунтуванні концепцій реформування та розвитку громадянського суспільства та його безпеки. Ці

висновки можуть бути корисними для державних органів з метою глибшого розуміння сутності системи забезпечення національної безпеки та механізму її функціонування у громадянському суспільстві. Використання отриманих результатів може сприяти підвищенню ефективності використання соціокультурного потенціалу громадянського суспільства, запобіганню небажаного розвитку подій та удосконаленню управлінських рішень.

Інформаційна база дослідження. В процесі дослідження використовувалися Закони України, матеріали Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України, Міністерства юстиції України, звіти, та наукові роботи вітчизняних та зарубіжних вчених.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Апробація дослідження. Результати дослідження представлені автором на науково-комунікативному заході, зокрема на Міжнародній науково-практичній конференції:

Шмаровоз О.М. Розвиток громадянського суспільства та соціальна безпека України «Кібербезпека державних інституцій та подолання кризових станів» в 2 т. Том 2. Особливості діяльності органів державної влади в умовах кризи зб. тез наук. доп. (Київ – Вроцлав. Травень 2023). [Електронне видання]. – Київ: «ОФІС ЦИФРОВОГО ВРЯДУВАННЯ», 2023. Т.2. С. 105–106.

РОЗДІЛ 1

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ПРОБЛЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

1.1. Структурно-функціональний аналіз уявлень про громадянське суспільство

Аналіз структури та функцій уявлень про громадянське суспільство підтверджує, що чим більше "універсальним" визнається визначення громадянського суспільства, тим більше може в ньому бути структурних елементів, які не відповідають конкретним формам існування різних суспільств на різних етапах їх розвитку. Іншими словами, відсутнє чітке правило, що визначає конкретне співвідношення цих елементів, за яким можна кваліфікувати одну спільноту як "громадянське суспільство", а іншу відмовити у цьому статусі. Можна припустити, що ідеальний рівень єдності та узгодженості всіх згаданих компонентів розвитку "громадянського суспільства" може вказувати на заключний етап його розвитку в якості стійкого феномену.

Громадянське суспільство представляє собою систему взаємодії між вільними та рівноправними громадянами держави, їх об'єднаннями, які добровільно створилися і функціонують в умовах конкуренції та солідарності, без прямого втручання держави. Громадянське суспільство спрямоване на створення умов для вільного розвитку цих об'єднань. Не кожне суспільство можна визнати громадянським суспільством, оскільки для цього необхідні високорозвинені економічні, культурні, правові та політичні відносини між його членами. Громадянське суспільство повинно бути незалежним від держави, але здатним до взаємодії з нею.

Слід розрізняти поняття «суспільство» і «громадянське суспільство», а також «державу» і «суспільство». Держава виникла з суспільства на певному етапі його розвитку і залежить від рівня розвиненості суспільства. Яким є суспільство, такою є його держава. У міру розвитку суспільства і

переходу від нижчого до вищого рівня розвитку змінюється й держава. Зростанням розвиненості суспільства держава стає більш демократичною, з відбуттям народовладдя, зростанням економічної свободи та захистом прав особи. З формуванням громадянського суспільства, держава стає більш правовою.

Суспільство представляє собою систему взаємодії між індивідами, об'єднаними спільними інтересами у сфері виробництва, обміну та споживання життєвих благ. Установлення меж їхньої поведінки базується на соціальних нормах, включаючи юридичні норми. До кожного суспільства слід підходити з урахуванням його історичного контексту. У кожному суспільстві існує власна система відносин, включаючи:

- економічні, які включають форми власності, виробництво, розподіл, обмін і інші аспекти;
- соціальні, які охоплюють відносини між різними групами населення;
- політичні, які стосуються ставлення груп населення до політичної влади і участі громадян і їх об'єднань у політичному процесі;
- ідеологічні (духовні), пов'язані з культурою та світоглядом, такі як демократичний, тоталітарний і інші.

Стан невизначеності та нестабільності у процесі переходу від інтеграції та диференціації одного типу до інтеграції та диференціації іншого типу часто охарактеризовують дослідники як стан дезорганізації або хаосу. Наприклад, М. Маколі вірно зауважує, що перехід від політичних тоталітарних режимів часто не призводить до формування демократичної держави, а, навпаки, може призвести до такого стану, який він описує як "держава в хаосі" [23, с. 36]. Схожий погляд має Р. Анжер, який використовує термін "дезорганізоване суспільство" для опису ситуації, коли "суспільство, що втратило створені ним стійкі колективні засоби організації", стикається з центральним урядом [24, с. 81-85].

Однією з ключових рис громадянського суспільства є те, що традиційні соціальні взаємозв'язки були розірвані, і під впливом системи управління виникли нові зв'язки, які адаптувалися до зміни умов.

Однією з виразних ілюстрацій традиційного суспільства є українське суспільство. За своїми основними рисами Україна характеризується як суспільство традиційного типу, що ґрунтується на відповідній культурно-цивілізаційній основі. Український соціум відзначається унікальністю та зорієнтованістю переважно на духовні цінності. У рамках евристичної та пізнавальної цінності категорії "цивілізація" Г. Контанджян у своєму дослідженні, присвяченому цивілізаційним аспектам теоретичної та прикладної політології, підкреслює, що ця категорія акцентує увагу на людському аспекті, тобто процесі виявлення людської особистості у всіх сферах індивідуальної та колективної діяльності. Це розкриває диференціацію людського існування та ступінь суб'єктивного впливу особистості, етнічних та цивілізаційних спільнот на реальну дійсність, загалом в контексті історії. Багатогранність і цілісність теоретичного уявлення є результатом розгляду людини крізь призму духовних, моральних, культурних цінностей та соціально-суспільного існування [32, с. 38].

Складний перехідний процес, який на сьогоднішній день переживає абсолютна більшість громадян, приносить більше відчуття гіркоти, ніж радості. Однак у суспільстві за ці роки закріпилася впевненість, що без демократії та ринкової економіки наше майбутнє існування важко уявити. Народ готовий іти (і вже йде) через труднощі на шляху до "світлого майбутнього". Однак виникає питання про вибір оптимального шляху досягнення цього очікуваного "світлого майбутнього". Для визначення цього шляху необхідно встановити стан суспільства, визначити його місце в загальноцивілізаційних процесах і намагатися знайти оптимальний алгоритм виходу на "шлях цивілізації".

Уперше терміни "закрите" та "відкрите" суспільство були введені французьким філософом А. Бергсоном ще у 1932 році. За його концепцією, закрите суспільство - це та спільнота, члени якої є тісно пов'язаними один з одним, байдужими до інших особистостей, завжди готовими до нападу та оборони, тобто в постійній бойовій готовності. За словами Бергсона, це характерно для людського суспільства, коли воно виходить з природи [27, с. 288]. Філософ особливо акцентує, що соціальний інстинкт завжди спрямовується на створення закритого суспільства [27, с. 32].

З іншого боку, відкрите суспільство – це та спільнота, яка в принципі охоплює всю людську популяцію [27, с. 289]. Бергсон протиставляє закрите суспільство, з його "статичною" мораллю та релігією, що підпорядковані інтересам збереження роду, відкритому суспільству з "динамічною" мораллю та релігією. Останнє складається з обраних особистостей, "великих моральних героїв" і релігійних діячів, які орієнтовані на благо всього людства. За твердженням Бергсона, суспільства першого типу представляють тупик еволюційного розвитку та призначені обертатися по колу, водночас лише представники відкритого суспільства можуть визначати подальший хід еволюції людства, розкриваючи його життєвий потенціал.

Згідно з поглядами Бергсона, відкрите суспільство стає ідеалом суспільного ладу, що ґрунтується на міжнародній, безантагоністичній громадській спільноті, загальнолюдській та антиутилітарній моралі, а також сприяє культивуванню свободи особистості та творчості, що визначається особливим аскетичним гуманізмом.

Інше розуміння концепції відкритого суспільства викладено К. Поппером. У термінах Поппера, "закрите" та "відкрите" суспільства базуються на раціоналістичному розрізненні: закрите суспільство характеризується вірою в існування магічних табу, тоді як відкрите суспільство – це громадянське утворення, в якому люди (в значній мірі) володіють критичним підходом до табу та формують свої рішення на

основі взаємного обговорення та власного інтелекту. В поняттях Поппера, відкрите суспільство – це громада, яка відкидає абсолютний авторитет традиції, а водночас намагається встановити та підтримувати традиції – як старі, так і нові – що відповідають стандартам свободи, гуманності та раціонального критицизму [12, с. 25].

Отже, у відповідності до поглядів К. Поппера, основною метою сучасної цивілізації, а, отже, і відкритого суспільства, є прагнення до гуманності, розумності, свободи та рівності [12, с. 29]. Їх можна розглядати як системотворчі складові відкритого суспільства, які він називає “соціальною інженерією окремих рішень”, або “технологією поступових соціальних перетворень” [12, с. 30].

Вважаючи особисте життя, свободи й майно, нажите особистою працею, власністю людини, мислитель Локк стверджує, що саме інтереси збереження власності спонукають людей до виходу з природного стану й заснування стану громадянського. Цей зв’язок охорони власності з вступом у політичний стан набуває у Локка характеру двостороннього зв’язку.

Верховна влада не може позбавити будь-яку людину якоїсь частини її власності без її згоди. Через те, що збереження власності є метою уряду, і саме заради цього люди вступають в суспільство; звідси з необхідністю передбачається і вимагається, щоб люди мали власність. Отже, люди, перебуваючи в суспільстві, володіють власністю; вони мають право на майно, яке за законом спільноти визначається їхньою власністю, що ніхто не має права відняти у них їхнє добро або якусь частину без їхньої власної згоди [3, с.342–344].

Напруженість та потенційна вразливість, які є характерними для практично всіх конституційних режимів демократії, зростають через те, що розвиток відбувається в надзвичайно змінному внутрішньому та зовнішньому оточенні [26, с. 17].

Отже, соціальні системи, які виявляють відносну стійкість, та внаслідок цього громадські суспільства, переходять до нестабільності не через помилки, скоєні кимось, але через те, що певний тип соціального устрою найбільш ефективно відповідає потребам безпеки, виживання та самозбереження суспільства як особливого організму. Цей тип устрою виникає за конкретних історичних умов і функціонує відповідно до певних закономірностей, які потрібно детально аналізувати.

Отже, громадянське суспільство означає перехід від однієї суспільної системи до іншої, супроводжуваний значущими змінами у всіх аспектах суспільного життя. Роль цивілізованої держави у функціонуванні громадянського суспільства виражається наступним чином:

1. Держава служить формою, яка організує громадянське суспільство і створює умови для його розвитку.
2. Держава володіє відносною самостійністю щодо громадянського суспільства і захищає солідарні публічні інтереси усіх його членів.
3. Держава встановлює "правила гри," які повинні дотримуватися громадян та їх об'єднань, створюючи сприятливі умови для їхнього існування і розвитку.
4. Держава утримується від втручання в приватну сферу сім'ї, побуту та культури, регулюючи ці сфери лише у випадках, пов'язаних із забезпеченням особистої або громадської безпеки.
5. Держава виступає знаряддям соціального компромісу громадянського суспільства та пом'якшує соціальні суперечності між різними соціальними групами.
6. Держава забезпечує правові умови для того, щоб громадяни могли володіти власністю, формувати громадські об'єднання, створювати комерційні корпорації та брати активну участь у політичному житті суспільства.

7. Держава обмежує свій вплив на відносини в суспільстві відповідно до конституції та встановлених стандартів у галузі прав і свобод людини, які закріплені в міжнародних актах.

Громадянське суспільство та держава співпрацюють для задоволення потреб і інтересів особи. Громадянське суспільство охоплює різноманітні форми власності та прагне забезпечити добробут для всіх громадян, розкриваючи економічний потенціал і підтримуючи ініціативу та підприємництво.

Громадянське суспільство і держава взаємодіють, і важливо, щоб держава не здійснювала надмірного втручання у справи громадянського суспільства, але забезпечувала умови для його розвитку та функціонування. Такий баланс сприяє ефективному функціонуванню суспільства і держави.

Громадянське суспільство є динамічною системою, яка постійно розвивається і адаптується до змін у суспільстві. Проте воно завжди відчуває тиск з боку державної влади, яка може намагатися обмежити його функції та контроль над суспільними процесами. У той же час, держава не може ефективно розвиватися без активної участі та впливу громадянського суспільства, яке виступає контролером та стимулятором державних дій.

Слабкість громадянського суспільства може призвести до того, що держава стає більш авторитарною і намагається узурпувати права та функції громадянського суспільства. Це може включати в себе обмеження свободи слова, права на мирні протести та інші обмеження прав громадян.

З іншого боку, ефективне взаємодія між громадянським суспільством і державою сприяє збереженню балансу влади та розвитку суспільства. Держава повинна орієнтуватися на інтереси громадянського суспільства та діяти в їхньому користуванні, розвиваючи ефективну систему державного управління, яка б враховувала потреби та погляди громадян.

Конфронтація між інтересами держави і громадянського суспільства може свідчити про неефективність державного управління та недостатню

розбудову демократичних інститутів. Важливо прагнути до співпраці та діалогу між цими двома суб'єктами для забезпечення стабільності та розвитку суспільства.

Взаємодіючи між собою, громадянське суспільство та держава є взаємопов'язаними, але не тотожними. Держава відображає загальну суспільну думку, її форма завжди визначається перемогою конкретних суспільних сил і їхніх цінностей. У новому суспільстві формується нова суспільна думка, а, отже, і нова громадянська опозиція. Ймовірно, ця опозиція у подальшому використає вплив суспільної думки та силу громадянського протесту для подальшого розвитку держави. Лише в ідеальному варіанті, який може наступити невдовзі після приходу до влади суспільних сил, що здобули визнання та підтримку громадян, можна спостерігати максимальну позитивну громадянську активність. Чи ця активність спрямована на досягнення повної незалежності від політики взагалі, чи на конструктивну розбудову нової держави, вже залежить від ідейної орієнтації саме цієї суспільної сили, що прийняла кермо влади. При цьому будуть створені умови для творчої самореалізації особи, які ґрунтуються на власному інтересі та індивідуальній відповідальності. Вони передбачають соціальний і політичний плюралізм, який забезпечує всім громадянам та їх спільностям юридичне право на існування й активне функціонування, відкрите обговорення своїх проблем, публічний захист власних інтересів. Громадянський статус позбавляє їх від державного підкорення. Участь людей у різних соціальних і політичних спільностях дає можливість активно впливати на процеси демократизації суспільства і водночас змінювати свої соціальні якості і свою систему цінностей. Аналогічно, ці процеси та переходи до нових форм життя визначають нове покоління людей, які прагнуть до самореалізації та мають об'єктивні передумови для цього. Їх амбітції, підприємливість та працездатність можуть виступати в ролі локомотива, що прискорює економічний та соціальний розвиток держави [14].

Зрозуміло, що ці процеси відбуваються у часовому просторі громадянського суспільства із збереженням сильної державної влади, оскільки інші регулятори суспільного життя тільки створюються. Характер та швидкість соціальних змін у суспільстві залежать не лише від економічних програм, але й від здатності влади та громадян, держави та суспільства мобілізуватися та співпрацювати, утворюючи єдиний, згуртований організм [14, с.34]. Проте така здатність в умовах формування громадянського суспільства формується не відразу. Визначальною є соціальна комунікація, що слугує не лише процесом встановлення соціальних зв'язків, але й механізмом передачі смислів, розвитку смислів у соціальному просторі та часі. Це є основою для суспільного обміну, що охоплює не лише обмін смислами, але й матеріальними та енергетичними ресурсами, формуючи взаємодію, яка у спільній взаємодії з державою виявляється як "громадянське" суспільство [30, с.56].

Отже, до галузі громадянського суспільства належать, наприклад, політичні партії, що виступають як перехідна ланка від індивідуальних громадянських інтересів до сфери державної політики. Громадянське суспільство характеризується своєю аморфністю, прозорістю та рухливістю, що стає його визначальною особливістю. Хоча воно завжди знаходиться в опозиції до держави, воно сприяє досягненню компромісу між громадянською свободою та правами, а також обов'язками щодо реалізації загальних, державних інтересів. Таким чином, гармонія в суспільстві досягається через максимальну участь у політичному житті, а в перспективі розвитку іншого суспільства визначається політичною незаангажованістю громадян.

Практична діяльність людей повинна бути спрямована на удосконалення спільного існування вирішення долі ідеї громадянського суспільства. Реалізація цієї ідеї пов'язана з двома процесами: відтворення соціокультурних організаційних форм, які сприяють збереженню цілісності й унікальності суспільства; а також їх модернізація при

використанні світового теоретичного знання і практичних технологій соціальної організації.

Політичні партії є ключовим інститутом у сучасному громадянському суспільстві, оскільки вони спрямовані на об'єднання громадян однієї політичної орієнтації для активізації обговорення різних проблем і участі в органах влади або впливу на органи влади для вирішення цих питань [35, с.137]. Згідно зі статтею 2 Закону України "Про політичні партії в Україні" від 5.04.2001 року, політична партія є добровільним об'єднанням громадян – прихильників загальнонаціональної програми суспільного розвитку, яке має на меті сприяння формуванню та вираженню політичної волі громадян, що беруть участь у виборах та інших політичних заходах [32]. Безпосереднім результатом діяльності політичних партій є стимулювання активної участі громадян у політиці, вплив на політичні процеси в парламенті та уряді, захист прав громадян і забезпечення постійного взаємозв'язку між державою та суспільством.

Ще одним структурним елементом громадянського суспільства, що виявляється у політиці, є соціальні об'єднання, які мають політичний вплив. Це можуть бути добровільні некомерційні організації, профспілки, лінгвістичні групи, еміграційні меншини, молодіжні та феміністські рухи, нові альтернативні об'єднання, корпоративні структури, політичні клуби і асоціації, а також групи тиску.

Оскільки основним елементом громадянського суспільства є індивід, його структура визначається всіма соціальними інститутами, які призначені сприяти реалізації індивідуальних інтересів та прагнень. Взаємодія громадянського суспільства та держави залежить від існування інститутів самоврядування. Законодавство активно впливає на формування структур громадянського суспільства, і в цьому контексті важливою є діячість законодавства. До таких законів в Україні відносяться Закон "Про об'єднання громадян" від 16 липня 1992 р., Закон "Про органи самоорганізації населення" від 11 липня 2001 р., Закон "Про професійних

творчих робітників і творчі спілки", а також Указ Президента "Про заходи щодо подальшого вдосконалення системи патріотичного виховання молоді" від 29 червня 2001 р. та інші [34, 33].

На сьогодні кількість громадянських об'єднань в Україні обмежена (1129 об'єднань населення в 49,7 мільйона). Це вказує на те, що в середньому одне об'єднання припадає на 44 тис. громадян. Вчені стверджують, що громадянські об'єднання залучають лише близько 15% населення [52, с. 235].

Для підтримки розвитку громадянських структур, Інститут муніципальної демократії і прав людини розробив проект Закону України "Про громадянське суспільство в Україні". Хоча деякі положення законопроекту можуть викликати сумнів, зокрема, формулювання п. 3 ст. 1, яке стверджує: "Рівень розвитку громадянського суспільства вимірюється добробутом найменш забезпечених її громадян" [47, с. 5], вважається спірним, оскільки існування громадянського суспільства визначається не добробутом, а зацікавленістю громадян у співпраці та єдності для захисту особистих прав. Незважаючи на суперечливі визначення та формулювання, не можна не визнати творчої сили ініційованого законопроекту.

Іншим способом вияву суспільного світогляду та реалізації політичного права є інститут виборів. Цей механізм трансформує державно-владні повноваження представницького органу чи виборної посадової особи. Закон України "Про вибори народних депутатів України" від 18 жовтня 2001 року гарантує якість забезпечення виборчого права та ретельно розробляє здійснення виборчого процесу. Важливим нововведенням стали положення, які регулюють кількість реальних партійних об'єднань, такі як ст. 43 "Грошова застава" та інші норми цього Закону [54].

Оскільки громадянські об'єднання в Україні на даний момент є малочисельними та не володіють прямими засобами в механізмі захисту

прав громадян, або взагалі сприймаються населенням як "клуби для проведення вільного часу", українські громадяни тепер намагаються виражати свої інтереси за допомогою підтримки політичних партій під час виборів, при великому рівні недовіри до них [55]. Високий рівень електоральної активності населення та критично низький рівень членства в політичних партіях та громадсько-політичних рухах підтверджують цей факт. Іншими словами, на даний момент партії не є ефективними представниками соціальних інтересів, але, замість того, обслуговують вузькокорпоративні або особисті інтереси. Цьому свідчать безліч партій із схожою ідеологічною та політичною орієнтацією, невідповідність між заявленими та фактичними орієнтаціями, а також внутрішні розколи в лідерствах партій. Таким чином, кількість політичних партій в Україні постійно зростає і налічує вже понад 350 [55, с. 310].

Крім виборів, іншою формою прямої демократії є референдум – найвищий вираз народного суверенітету. Право громадянина на участь у всеукраїнському або місцевому референдумі гарантується системою гарантій, які забезпечують громадянам України, обдарованим виборчим правом, реальну свободу виявлення волі. Однак ця перспективна форма прямої демократії в Україні наразі є більш потенційною в наданні громадянам реальних можливостей вирішення питань суспільного життя. Додатковими засобами прямої демократії є всеукраїнські обговорення, опитування та звернення громадян, проте їх природа передбачає відсутність вирішального впливу.

Так, усенародне обговорення, з юридичної точки зору, подібне до референдумів, оскільки їхні теми можуть співпадати. Проте, у відмінну від референдумів, результати обговорення не є самостійними, оскільки вони не призводять до ухвалення обов'язкових рішень. Ця форма прямої демократії, така як звернення громадян, історично закріплена в конституційному праві. Цей інститут визнаний Конституцією України (ст. 40) та Законом України "Про звернення громадян" від 2 жовтня 1996 р.

Згідно зі ст. 3 цього закону, звернення громадян може мати форму пропозицій, зауважень, заяв, клопотань або скарг, які можуть бути як індивідуальними, так і колективними, і є обов'язковими для розгляду відповідними державними органами, які зобов'язані мотивовано відповісти на них [55]. На відміну від інших форм прямої демократії, які мають імперативний характер, петиція не передбачає волевиявлення громадян шляхом голосування

Щодо опитувань, законодавство України не визначає їх як окрему форму прямої демократії, але водночас не забороняє їх проведення. На даний момент громадянське життя України відображається у свідомості різноманітних соціальних груп населення.

1.2. Громадянське суспільство: чинники становлення та тенденції розвитку

Громадянське суспільство історично відображає особливий період у розвитку людства, який завжди включав прагнення людей створити ідеальну модель суспільного устрою. Тому формування громадянського суспільства завжди було пов'язане з завданнями поліпшення держави та підвищення важливості права і закону. У політичній теорії громадянське суспільство завжди розглядалося у контексті протиставлення сім'ї, родинної спільноти, первинної спільноти, етносу. Воно визначало сферу, де особистість має автономію та особисту незалежність і усвідомлює себе як члена громадянського колективу, обдарованого правами та обов'язками, а також відповідальністю за загальний колективний долю. Це виражалося через такі поняття, як «поліс» (polis), «політичне співтовариство» (koinonia politike), «державна» у контрасті з природним станом (Imperium, Etat, Commonwealth), «громадянське буржуазне суспільство» (Bürgerliche Gesellschaft), «альтернативне суспільство», «паралельні структури», «паралельний поліс» тощо.

Становлення громадянського суспільства можна розглядати як процес, що пройшов три етапи, кожен з яких відзначався значущими змінами у сфері економічних відносин, суспільного та державного устрою, розвитку свідомості індивіда та колективу, формування культури нації та народу, а також перетвореннями у суспільній ідеології:

I (XVI—XVII ст.): цей етап представляв собою процес визрівання передумов (економічних, політичних, ідеологічних) для розвитку буржуазного суспільства. На цьому етапі відбулося усунення юридичної нерівності та обмеження політичної влади законом.

II (кінець XVII — кінець XIX ст.): другий етап включав у себе процес формування громадянського суспільства в найбільш розвинених буржуазних країнах на засадах загальної юридичної рівності, вільного підприємництва та приватної ініціативи. На цьому етапі з'явився громадянин як самостійний суб'єкт, конституційно наділений певним комплексом прав, свобод і водночас несучи відповідальність перед суспільством. Держава віддалялася від ролі власника, розвивалися правові механізми для стримування політичної влади і створювалася представницька демократія.

III (рубіж XIX — XX ст.): Третій етап охоплював розвиток постіндустріального суспільства з акцентом на машинному виробництві, фабричній організації праці, створенні загальнонаціонального ринку та відокремленні влади від власності. Управління громадськими справами переходило до рук вчених-спеціалістів (менеджерів), залишаючи інститути традиційної демократії та політичного плюралізму в силі. Розширювалася і поглиблювалася рівноправність людей.

В цілому, співвідношення громадянського суспільства і держави розвивалося через ці три етапи, які відображали історичні зміни у суспільстві, політиці і економіці.

Ця дійсність відображена в вислові Ф. Фукуями, який вказує на неможливість знаходження позитивного опису для епохи, поки поточний соціальний порядок не буде замінений новим. [14, с. 9].

У громадянському суспільстві важливим є співвідношення праці та різноманітних форм власності з метою забезпечення гідного стандарту життя для кожного і сприяння соціальному прогресу. Переваження так званого «середнього класу» може слугувати ознакою сформованого громадянського суспільства.

Взаємовідносини між громадянським суспільством і державою визнаються складними та суперечливими, оскільки між ними спостерігається особливий поділ організаційно-управлінської праці. Однак громадянське суспільство не можна розглядати як жорстко структуровану систему з інститутами та механізмами, оскільки цей соціокультурний феномен представлений різноманітним спектром структурних елементів. Характер, взаємозв'язки та присутність цих елементів не можуть бути універсальними нормами.

Тривала історія політичного аналізу, починаючи від часів Аристотеля і до наших днів, свідчить про те, що концепція громадянського суспільства існувала з моменту формування перших державних утворень. Вона визначалася як сфера, яка виступала в опозиції до державного тиску та слугувала уявним відображенням сукупності суспільних відносин, орієнтованих на задоволення індивідуальних інтересів і потреб.

Існують три різних підходи до співвідношення між державою і громадянським суспільством:

1. Збіжні соціальні системи: У цьому підході держава і громадянське суспільство розглядаються як збіжні та взаємозалежні соціальні системи, де вони співпрацюють та взаємодіють для досягнення спільних цілей. Відсутність розділення між ними означає, що обидві сторони доповнюють одна одну, сприяючи соціальному розвитку та демократії.

2. Держава як провідна система: Цей підхід визнає державу як домінуючу соціальну систему, яка контролює громадянське суспільство. У цьому контексті громадянське суспільство переважно підпорядковане державі, яка визначає правила гри та має значний вплив на його функціонування.

3. Держава як службова (підпорядкована) система: Цей підхід розглядає державу як соціальну систему, яка виконує службову роль щодо громадянського суспільства. Держава визнається неспроможною контролювати громадянське суспільство, але вона є інструментом, який надає послуги та ресурси для сприяння розвитку та функціонуванню громадянського суспільства.

Кожен з цих підходів має свої особливості і може використовуватися для аналізу та розуміння взаємодії між державою та громадянським суспільством в різних контекстах та суспільних системах.

Можливість розвитку колективної солідарності надає схожість громадянського суспільства і нації, оскільки в обох випадках є загальний фактор – народ. Проте, важливо враховувати, що тоді як національна ідея підкреслює роль держави як свого роду власної мети, громадянське суспільство прагне обмежити вплив держави для забезпечення більш вищої цінності та незалежності особистості. Тому спроби деяких авторів встановити абсолютну рівність між процесами державного будівництва і формуванням громадянського суспільства є необґрунтованими. У той же час, абсолютне протиставлення цих процесів також не є правильним. Мова йде про створення солідарності на основі взаємного обмеження.

Основні положення забезпечують простежити основи подальшого реформування політичної системи України, завдяки теоретичній підтримці у вигляді поняття „громадянське суспільство”, яке фіксує характер та динаміку співвідношення елементів світоглядної схеми: ”особистість – суспільство – держава”. Громадянське суспільство синтезує уявлення про норми співжиття суспільства та спрямовує стратегію розвитку в

загальносвітовому демократичному процесі. Ідея громадянського суспільства заснована на універсальних цінностях, якими є право і гуманність. Сьогодні ми можемо бути свідками визрівання нової інтеграційної ідеології на зазначеній основі.

Під час формування державності переосмислюється і концепція загальнонаціональної солідарності. Для України особливу складність становить відсутність власного глибокого досвіду вирішення проблем у взаємодії між державою, суспільством та окремою особою.

Сучасний етап розвитку українського суспільства, зорієнтований на "громадянський вимір", вимагає повноцінного перегляду стратегій. Це передбачає встановлення нових основ політичної культури, які б відповідали українській реальності та сприяли її вирішенню в контексті новітніх пріоритетів політико-ідеологічного життя суспільства, що орієнтовані на власні культурно-історичні традиції. З урахуванням вищевказаного очевидно, що це передбачає створення ефективної державної програми, спрямованої на підтримку розвитку громадянського суспільства в Україні. Така програма повинна включати в себе:

1. Принципи управління суспільно-політичними процесами в українському суспільстві, спрямовані на формування єдиної політичної нації, базуються на наукових засадах.

2. Засоби, методи та інститути регулювання і захисту прав і свобод громадян від різних соціально-економічних, політичних, правових та ідеологічних тисків, які можуть виникнути з боку меншості чи навіть більшості, є об'єктом вивчення.

Сплеск ідеології незалежності в початку 1990-х років став першим етапом на ідеологічному шляху сучасної України. Однак ці перетворення виявилися в основному формальними, оскільки для більшості громадян вони не стали реальним інтересом чи принципом, а лише залишилися "ідеєю", яка залишалася в тіні.

Національно-демократична ідея не змогла долучити українське суспільство. Журналіст А. Лівер зазначив, що влада постійно здавалася очікуючою на більші протести, ніж їх насправді було в реальності [41, с.245].

Результати соціологічного дослідження щодо факторів солідарності в українському суспільстві вказують на те, що основним стимулом для солідарності в сучасному українському суспільстві є фактор "загальних труднощів життя", в той час як патріотичні почуття громадянина України займають лише 11-е місце серед 13 можливих. Отже, в Україні відзначається відсутність так званого "конституційного патріотизму", оскільки цей елемент поки що залишається надто раціональним і не виражається серцем, не задовольняючи потребу багатьох у житті відповідно до традиційних уявлень про гармонійне співіснування.

Надання більших можливостей вибору протягом останніх десяти років, розвиток концепцій громадянства та відкритого суспільства, нарешті, не виливаються і, швидше за все, не можуть перетворитися на нову релігію – своєрідне світовідчуття, предмет культу, простір для виявлення глибоких зв'язків, які виходять за рамки лише соціальних відносин, встановлених договором. Навіть у відносній сутності цих концепцій відсутня остаточна згода, за винятком певної єдності відносно їхньої гуманістичної цінності.

Суттєвою причиною є те, що державне будівництво в незалежній Україні набагато обігнало і, мабуть, значною мірою паралізувало громадянську активність. Оскільки історичний досвід підтверджує, що взаємовідносини між громадянським суспільством і державою є ключовим фактором політичної демократії, значне відставання у формуванні структур громадянського суспільства в сучасній Україні стає основною перепорою на шляху демократичного розвитку країни. Це наочно виявляється у внутрішньополітичних подіях, таких як надмірна політизація суспільного життя, політичні скандали, високі очікування громадян та

послідовне розчарування у демократичному оновленні, громадянська пасивність та невпевненість нації у власних можливостях.

Розуміння національної солідарності завжди проходило критичний аналіз і переосмислення на більш широких громадянських засадах, коли "три ідеї – національна, політична і соціальна об'єднані поняттям - "громадянський принцип" [42, с. 561]. Критика не враховувала, що, хоча цілі людського життя єдині, цінності можуть бути несумісні поміж культурами і цивілізаціями. Інакше кажучи, прояви "громадянського принципу" не переборюють межі національних культур, на відміну від ідеї "громадянського суспільства", що припускає вихід за межі національних зв'язків, коли ідентифікація підтримується на підставі узагальнених цінностей (таких як право і гуманність). Громадянське суспільство – це не лише формальний соціальний інститут, подібний до собору, партії або профспілки, і не є абстрактною категорією, оскільки воно представляє собою виявлення специфічного волевиявлення людей для самоорганізації у зусиллях до напрямку свого життя. Результати цієї ініціативи значною мірою залежать від активності самих громадян, що сьогодні є ключовим питанням. Гасло громадянського суспільства – "Не громадяни для держави, а держава для громадян" – сьогодні видається розкішшю, доступною лише в розвинутій ринковій економіці і стабільній інституціональній системі. Зараз сучасне кредо національної демократії прозвучало по-іншому: інтереси особистості повинні бути визнані у підпорядкуванні інтересам національної держави.

1.3. Демократія як вектор структуризації громадянського суспільства

Реалізацію індивідуального засобу буття людини традиційно асоціюють із наявністю організаційного та ідеологічного плюралізму, що вказує на визнання неперечної цінності демократії. Поняття "демократія"

завжди викликає суттєві дискусії, і, отже, його можна розглядати як принцип, що сприяє існуванню різноманітних інститутів, що забезпечують взаємодію та узгодженість інтересів, не втрачаючи при цьому їхньої самостійності та принципової рівності.

В ряді підходів поняття "демократія" часто розглядається як корелят поняття "громадянське суспільство", де громадянське суспільство ідентифікується з поняттям "демократичне суспільство". При такому розумінні поняття "громадянське суспільство" обмежується позначенням сфери соціальних структур, що діють у межах демократичного суспільства. Це призводить до того, що громадянське суспільство перестає бути феноменом, який проявляється в ще недемократичних або перехідних суспільствах, і втрачає свою динаміку комунікації між державою і громадянином.

Хоча демократія сприяє розвитку громадянської сфери, саме громадянське суспільство прагне до неї протягом історичного розвитку. Проте встановлення громадянського суспільства виявляє глибокі протиріччя між принципами його власного існування та принципами існування громадянина всередині його меж.

Дослідники вказують на різноманітні моделі демократичного розвитку та типи демократії [44, с.94]. Спочатку часто розрізняють демократію "ідентитарну" і демократію "конкурентну". Основні принципи класичної "ідентитарної" теорії демократії включають:

- ідентичність правлячих і керованих;
- плебісцит (широка участь у політиці через опитування та референдум);
- імперативний мандат депутата;
- відмова від захисту інтересів певної частини суспільства на користь єдності народної волі.

Економіст Й. Шумпетер висловив критику до класичної теорії демократії, зосередженої на процесі ухвалення важливих політичних

рішень. Він висловив такий погляд, що демократія означає лише те, що народ має можливість прийняти або не прийняти тих людей, які повинні ним управляти [42, с. 372].

Важливість чіткого уявлення про структуру, "анатомію" громадянського суспільства веде до необхідності концептуалізації громадянського суспільства. Проте важливо враховувати, що це передбачає створення громадянського суспільства як універсальної моделі, яка може бути розглянута як штучне утворення. Важливо пам'ятати, що ідеальний тип громадянського суспільства (універсальна модель) є значно більш високим за своєю сутністю, ніж фактичні феномени.

Як справедливо зауважує О. Оболенський, для сучасного громадянського суспільства характерний не хаотичний (спонтанний), а значною мірою організований плюралізм [18, с.56–58].

Отже, ідея включення держави до системи інститутів громадянського суспільства та досягнення соціальної солідарності в державі може стати реалізованою, що знаходить відображення в деяких сучасних теоріях. Оскільки основним складовим елементом громадянського суспільства є особистість, його структуру формують всі соціальні інститути, спрямовані на підтримку реалізації інтересів та прагнень особистості.

Практична діяльність людей, спрямована на удосконалювання спільного існування, врешті-решт, вирішує долю ідеї громадянського суспільства. Втілення цієї концепції пов'язане з двома процесами: відтворенням соціокультурних організаційних форм, що сприяють збереженню цілісності та унікальності суспільства; а також їх модернізацією за допомогою світових теоретичних знань та практичних технологій соціальної організації.

Без такої загальнонаціональної концепції становлення громадянського суспільства стає неможливим, і в свою чергу, без громадянського суспільства важко уявити формування сучасної нації. Остання є "іншим засобом для автономного існування людини, який, як і громадянське

суспільство, функціонує незалежно від держави і часом обходить її, відзначаючись спільним культурним підґрунтям національних амбіцій народу" [47, с. 4]. Розглядається взаємодія громадянських та національно-культурних аспектів у формуванні нової спільноти - політичної нації.

Такий підхід дозволить включити в демократичний процес національного творення дотепер політично індиферентну частину населення.

Сфера громадянського суспільства визнається постійно існуючою, проявляючи себе в ході соціального розвитку. Однак основною проблемою стає розмір і функціональне наповнення цієї сфери, оскільки її розвиток залежить від ступеня регламентації, яку на неї накладає сформована держава на основі чіткої правової основи.

Останні події, пов'язані з воєнними діями в Україні ще раз переконують, що мирний перехід до демократії повинен був би забезпечити достатньо сильні позиції. "Демократизація" зовсім не означає заміну влади чиновників на владу народу (бюрократична форма притаманна всім сучасним державам, незалежно від їх ладу і політичного режиму). У процесі демократизації суспільства змінюються лише засоби обрання лідерів і ступінь впливу: "демос", вірніше, соціальні прошарки, із яких він складається, здатні впливати на лідерів через суспільну думку.

Тому, на думку М. Вебера, демократія означає тільки:

- запобігання розвитку закритих статусних груп чиновництва та забезпечення загального доступу до чиновницької служби;
- обмеження влади чиновництва в інтересах розширення сфери впливу "суспільної думки" [15, с. 156].

Та які б складні не були завдання, враховуючи особливості, що характеризують ситуацію в Україні, ми повинні усвідомити, що тільки консенсусний підхід до розв'язання конфліктів, тільки принцип „перемога-перемога” є найбільш оптимальним в умовах формування громадянського суспільства.

Крім того, на практиці процес прийняття державно-політичних рішень на будь-якому етапі підданий впливу політиків, лобістських груп, суб'єктивних інтересів та професійних державних службовців. Оскільки конфлікти та неузгодженості є неотдільною частиною демократичних суспільств, вирішальне значення для ефективності політичного процесу має направлення переговорів і укладення компромісів для досягнення угоди щодо цілеспрямованої політичної діяльності.

Аналіз державної політики має велике значення для дослідження можливостей, передумов та технологій прийняття політичних рішень, використання ресурсів влади в процесі здійснення конкретної політики, політичного планування і прогнозування напрямків проведення державної політики в різних сферах духовного життя, виявлення громадської думки та дослідження впливу різноманітних чинників на формування змісту та методів реалізації державної політики [11, с. 214].

Відповідно до думки Мейджоуна, аргументи, які використовуються під час аналізу державної політики, можуть мати різний технічний та витончений характер, проте вони повинні бути переконливими, якщо ми маємо сприймати їх всерйоз під час громадського обговорення [11, с. 43].

Аналіз державної політики, який має на меті демократичні перетворення суспільства, має базуватися на етичних принципах, таких як об'єктивність, чесність, відповідальність, пріоритетність державних інтересів, а також цінностей демократії та прав людини. Наприклад, за словами Н. Макіавеллі, добрі поради, незалежно від джерела, вони виникають з мудрості лідера, а не навпаки [10, с. 455–457].

В умовах будь-яких обставин встановлення громадянського суспільства в молодих демократіях представляє собою важливу та тривалу задачу. Як зауважує Дж. Кін, народження та відродження громадянського суспільства завжди супроводжується ризиками, оскільки це надає свободу як деспотам, так і демократам у рівних пропорціях [37].

Створення програмних партій в умовах зазначених обставин є викликом, особливо при низькому рівні громадянської свідомості. Важко збільшити їх вплив серед виборців, особливо, якщо вони не мають досвіду управління та не продемонстрували соціальну спроможність своїх програм.

Проте саме від цих партій найбільше залежить стабілізація демократичних режимів та формування партійних систем західного типу. Наявність таких партій свідчить про високий рівень розвиненості громадянського суспільства.

Термін "демократичне громадянське суспільство" переважно визначається акцентом на політичній участі та потенційній опозиційності громадських об'єднань по відношенню до владних структур (функція противаги). Основним завданням громадських об'єднань є "виховання в громадян почуття політичної дієспроможності, здатності вирішувати політичні питання та схильності розглядати їх на благо всього суспільства. З метою досягнення цієї мети вони повинні внутрішньо функціонувати як ліберально-демократичні "міні-республіки", орієнтовані на публічні арени обговорення та прийняття політичних рішень".

"Посередницьке громадянське суспільство" розглядається як агент формування різних чеснот, таких як культурність, "соціабельність", здатність до солідарного вирішення проблем. Воно покликане сприяти соціальним зв'язкам, принципам громадянськості, відкритості, товарищескості та відповідальності.

РОЗДІЛ 2

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

2.1. Національна безпека – безпека особистості, суспільства, держави

Можливості для еволюції громадянського суспільства нерозривно пов'язані з напрямками та стратегіями, які обирає держава у сфері національної безпеки. Ця політика може протидіяти розвитку громадянського суспільства, яка сприймається як основна загроза безпеці держави. Вона може допускати і навіть стимулювати її розвиток, бачити в ньому самостійний об'єкт безпеки, який рівноцінний державі, відноситись до нього не як до конкурента, а як до партнера в сфері забезпечення національної безпеки, яка розуміється як безпека особистості, суспільства і держави. Сфера безпеки була монополією держави, і не тільки в політичному і практичному плані, але і в теоретичному відношенні. Саме ж уявлення про безпеку в постсоціалістичних країнах носило умовний характер [6, с.78].

Головним об'єктом держави, як правило, виступала безпека держави, яка на практиці розумілась як безпека режиму пануючого положення вищої партдержноменклатури. Не випадково в суспільній свідомості громадян України в період демократизації склалось уявлення про державну безпеку, як таку, що протистоїть суспільству, від якої необхідно відмовитись. Такий підхід виразно проявився в роки перебудови, коли в країні розгорнулась широка критика органів державної безпеки, яка час від часу супроводжувалась їх дискредитацією. А згодом наступив інший етап - переосмислення самої суті безпеки та впровадження нових стратегій у практику в цій області. Цей процес, безперечно, охопив різні сфери, включаючи державний апарат і органи, що несли відповідальність за забезпечення національної безпеки в країні. Це відобразилось на створенні

незалежних дослідницьких центрів та суспільних організацій, які спеціалізувались на проблемах безпеки. Їх склад формувався із наукових працівників-спеціалістів з проблем військової політики міжнародних відносин, кримінології, працівників правоохоронних органів та військових.

Таким чином, розпочався процес формування позавладних організацій, які розробляли проблеми безпеки, незалежно від держави. Така поява організацій є одним із свідчень розвитку „третього сектору” громадянського суспільства, що перешкоджав і перешкоджає розвитку державної монополії, диверсифікації поглядів і різноманітних підходів до проблем безпеки [6, с.84]. Розвиток недержавних структур, які діють в сфері безпеки, важлива і необхідна передумова для формування громадянського контролю над органами безпеки, силовими структурами і політикою держави в сфері безпеки. Їх діяльність сприяє незалежній експертній оцінці справ в сфері національної безпеки України, державної політики і виробленню альтернативних концепцій і програм. Зусилля цих організацій та окремих дослідників дали поштовх для дискусій з питань національної безпеки. Поступово в політичних колах України ідеологія національної безпеки отримала широке розповсюдження.

Але при загальному визнанні проблеми в усвідомленому чи неусвідомленому її сприйманні, в процесі дискусій сформувались різноманітні підходи. Умовно їх можна визначити як ліберально-романтичні, державно-патріотичні і реалістично-прагматичні. Їх представники по різному формулюють національні інтереси країни, оцінюють загрози національній безпеці, пропонують різні засоби їх вирішення. Ультра-ліберали переконують віддавати пріоритет безпеці особистості і суспільства. Представники державно-патріотичного напрямку приділяють першочергову увагу безпеці держави. Прагматики намагаються забезпечити баланс між інтересами суспільства і держави в сфері безпеки. Такий підхід до проблем національної безпеки прогнозує новий, важливий етап у формуванні і розвитку теорії політики

національної безпеки в Україні. Його зміст дозволяє визначати характер офіційної політики безпеки з точки зору умов розвитку громадянського суспільства в Україні. Таким чином, громадянське суспільство виділяється як самостійний об'єкт безпеки, який є рівноцінним компонентом тріади, яка складає національну безпеку (поряд з державою і особистістю), що визначає інтереси суспільства в сфері безпеки, характеризує загрози цим інтересам і визначає засоби протидії ним [15, с.180].

Політика національної безпеки трактується як активний і конструктивний процес, який не повинен зводитись тільки до питань захисту, а розглядатися як одна з умов розвитку громадянського суспільства. Забезпечення безпеки повинно бути спрямоване не тільки на попередження загроз, але і на здійснення комплексу заходів для розвитку і утвердження прав і свобод особистості, матеріальних і духовних цінностей суспільства. Необхідною умовою розвитку громадянського суспільства в Україні є формування “Відкритого суспільства”, яке повинно поєднувати громадянське суспільство, правову державу і ринкову економіку.

Основною метою гарантування національної безпеки в Україні є створення та забезпечення сталих економічних, політичних та військово-стратегічних умов для розвитку особистості, суспільства та держави [11, с. 25].

Стратегічним напрямком суспільної та державної політики у сфері національної безпеки слід визначити захист духовних основ, які є вродженими для народу та нації, і які є об'єднуючою основою соціуму. Через цільову політику необхідно гарантувати стійкість культурно-цивілізаційних цінностей суспільства [11, с. 76]. Така політика визначається як національно-орієнтована, яка відображає чітке розуміння влади національно-державних пріоритетів і цілей, сформульованих у доктрині суспільного розвитку та підтримуваних громадською більшістю. Основні положення цієї доктрини повинні бути в основі національних концепцій національної безпеки. Таким чином, стратегія безпеки природно

поєднується із глибинними мотивами людської діяльності – основними факторами внутрішнього світу людини, межовими засадами її існування у світі, вищими мотивами її духовного життя, виявлення яких пов'язане з духовними традиціями, культурою, моральними основами суспільного життя та релігією [38, с. 129], а не з абстрактними схемами і проектами "кращого майбутнього".

Головною метою гарантування національної безпеки в Україні є створення та утримання сприятливого економічного, політичного, міжнародного та воєнно-стратегічного положення країни. Це положення має створювати умови для розвитку громадського суспільства, особистості та держави, а також уникнення небезпеки послаблення ролі та значущості держави як суб'єкта міжнародного права. В цьому контексті особлива увага приділяється пріоритетності політичних, економічних та інформаційних заходів у сфері безпеки.

Взаємовідносини між державою і суспільством в сфері безпеки неможливі без активної участі в цьому процесі громадських організацій і громадян, які вимагають формування спеціальних механізмів демократії участі. Сама участь політичних партій і громадських організацій у виробленні стратегії національної безпеки позитивно оцінюється українським суспільством, що є одним із факторів забезпечення національної безпеки в Україні. Необхідною та постійною передумовою для ефективного захисту національних інтересів України є забезпечення національної безпеки через спільну та цілеспрямовану діяльність як державних, так і громадських інститутів, а також активну участь громадян у виявленні та протидії різним загрозам, що виникають для особистості, суспільства та держави.

У Законі про Національну безпеку визначено лише об'єкти "системи забезпечення національної безпеки", що є суттєвою недолікою [14]. Важливою аспектом, який залишається поза увагою, є система законів держави та силових документів недержавних організацій, таких як

декларації, статuti, програми і інше. Для подальшого вивчення цього питання слід принципово визначити концепцію системи національної безпеки.

Національна безпека визначається як ступінь захищеності життєво важливих інтересів, прав та свобод особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз або як відсутність загроз правам і свободам людини, базовим інтересам і цінностям суспільства та держави [6, с.54]. Система національної безпеки, у свою чергу, складається з державних структур і недержавних організацій, які працюють для захисту прав та свобод людини та базових цінностей від зовнішніх та внутрішніх загроз. Ця система включає підсистему законодавчих актів та нормативних документів, таких як статuti, декларації, програми тощо.

В контексті демократичної держави система національної безпеки є повноправним суб'єктом громадських відносин, оскільки сфера безпеки не може бути виключною прерогативою держави, як це може бути в тоталітарному режимі. У громадянському суспільстві недержавні структури і організації є повноправними складовими системи національної безпеки в рамках різноманітних механізмів демократії участі.

Забезпечення національної безпеки визнається пріоритетом для сталого демократичного розвитку, і це розглядається як необхідна складова його інтегральності. В правовому полі демократичної держави агентами національної безпеки виступають як державні структури і посадовці, так і незалежні громадські організації, які керуються своїми деклараціями, статутами, програмами і т.д. Взаємодія і баланс між державними та громадськими структурами визначають відносини в цій сфері [8, с. 58].

Тому до суб'єктів національної безпеки, поряд з тими, що вже визначені у законі [14] необхідно було б віднести:

- перше – об'єднання громадян;
- друге – засоби масової інформації;

– третє – незалежні аналітичні центри, установи та інші неурядові інституції, що спеціалізуються у проведенні досліджень з питань національної безпеки;

– четверте – це структури різних форм власності, що надають послуги з інформаційної, юридичної, технічної та фізичної безпеки.

Запобігання цьому можливо за умови використання механізмів недержавної системи безпеки підприємництва. Така система передбачає активну участь громадськості і сприяє забезпеченню прозорості та ефективності у протидії відмиванню "брудних" коштів. Головне в тому, що вона дозволяє говорити не лише про вжиті організаційно-правові заходи, а й про конкретні результати викриття потоків фінансування тероризму і організованої злочинності. Громадські об'єднання вже активно ініціюють та проводять цю роботу. Робоча група, утворена відповідно до рішення 1-ї Всеукраїнської конференції на тему: "Недержавна система безпеки підприємництва як складова національної безпеки" (квітень 2005 року), спрямована на становлення такої системи, що відповідає не лише потребам підприємців, а й національним інтересам України в цілому. Важлива роль у формуванні громадянського суспільства щодо забезпечення національної безпеки відводиться засобам масової інформації України. Від їхньої оперативності, об'єктивності, виваженості та доказовості інформування в багатому відношенні залежить ставлення громадськості до оцінки актів тероризму та бажання людей надавати підтримку силовим структурам. Важливу роль в цьому відіграють засоби масової інформації, які є суб'єктами системи національної безпеки України. Їхнє завдання полягає у сприянні забезпеченню конституційних прав і свобод громадян, виявленні та подоланні соціальних викликів у суспільстві, зміцненні інформаційного суверенітету, а також у підтримці позицій та впливу України в світовому інформаційному просторі. Засоби масової інформації повинні виступати як значущий інструмент громадянського контролю над системою національної безпеки. Особливо важливо у перехідний період формування

громадянського суспільства законодавчо визначити роль Ради національної безпеки і оборони України у більш широкому аспекті, як її відповідальність за сприяння розвитку громадянського суспільства.

Суспільство, яке породжує компетентну владу і здійснює її контроль, має у Раді національної безпеки і оборони України орган координації зусиль державних та недержавних інституцій у сферах національної безпеки і оборони. Рада також повинна контролювати діяльність виконавчих органів і організовувати їхню взаємодію з громадськими організаціями та неурядовими установами, спрямованими на сприяння національній безпеці України.

Це вказує на те, що Рада національної безпеки та оборони, як орган, відповідальний за національну безпеку, має акцентувати увагу на підтримці розвитку недержавної складової системи національної безпеки. Один із можливих шляхів досягнення цієї мети – укладення відкритої соціальної угоди між Радою національної безпеки та оборони та впливовими громадськими організаціями. Ця угода містить механізми взаємодії та конкретні напрями співробітництва.

Наприклад, угода може передбачати створення суспільно-дорадчої комісії в складі Ради національної безпеки та оборони, патронат Ради над громадянськими ініціативами у сфері національної безпеки, залучення представників неурядових структур як незалежних експертів до підготовки рішень Ради, участь у розслідуванні фактів суспільного значення та залучення системи держзамовлень для альтернативної експертизи концепцій і програм. Ці пропозиції не потребують змін до Конституції та відповідають демократичному змісту статті 107 Конституції України.

Одним з основних елементів формування громадянського суспільства є активна громадянська участь. Громадянське суспільство створюється і зміцнюється завдяки активності та співпраці громадян, які виражають свої інтереси, захищають права та беруть участь у суспільних справах. Основні складові активної громадянської участі включають:

1. Громадянська освіта: Знання і розуміння основ громадянської культури та демократичних процесів є важливим елементом громадянської освіти. Ця освіта допомагає громадянам розуміти їхні права та обов'язки, а також виявляти інтереси та проблеми, які їх хвилюють.

2. Публічна активність: Громадяни можуть виразити свої переконання та сприяти змінам, беручи участь у публічних заходах, акціях, петиціях, масових рухах, громадських обговореннях і інших формах публічної активності.

3. Громадянські організації: Наукові, культурні, спортивні та інші громадянські організації грають важливу роль у формуванні громадянського суспільства. Вони можуть забезпечувати платформу для об'єднання громадян з подібними інтересами та метою впливу на прийняття рішень.

4. Участь в громадських обговореннях: Громадяни мають можливість приймати участь у громадських обговореннях, консультаціях та приймати рішення щодо питань, що стосуються їхнього спільного життя.

5. Незалежність ЗМІ: Свобода преси та незалежність засобів масової інформації грають важливу роль у розповсюдженні інформації та створенні обґрунтованих поглядів громадян.

Основна ідея полягає в тому, що громадянське суспільство формується та розвивається завдяки активній участі громадян у суспільних справах і відображає їхні інтереси та цінності.

2.2. Механізм формування громадянського суспільства як фактор забезпечення національної безпеки.

Основною метою в області безпеки є систематичне перетворення і адаптація до умов зовнішнього середовища, здійснюване свідомою та цілепокладаючою активністю людини для забезпечення власного самозбереження. Кожна діяльність в сфері безпеки базується на потребі,

що є властивістю суб'єкта суспільного життя. Ця потреба виявляється як його відношення до необхідних умов безпечного існування і усвідомлюється як відсутність конкретної небезпеки. Процес діяльності у безпеці завершується створенням продукту, який задовольняє початкову потребу. Подальший виникнення потреби починає новий цикл, і такий процес повторюється.

Наступним кроком у вивченні механізму забезпечення національної безпеки є адекватна ідентифікація суб'єктів, що залучені до діяльності в сфері безпеки. Іншими словами, суб'єкти в цьому контексті – це учасники, які реалізують визначені програми та чий потреби задовольняються продуктами цієї діяльності [38, с.124–128].

Суб'єкти, що здійснюють діяльність у сфері національної безпеки, самореалізуються як суб'єкти, що відтворюють себе, і виявляють потребу в наявності певного рівня свободи. Ця свобода визначається як здатність контролювати необхідні умови власного безпечного існування, у тому числі впливаючи на них. Суб'єкт стає таким, оскільки, хоча б в обмеженому обсязі, він має вільність у своїх діях в межах вивченої сфери діяльності.

Отже, механізм забезпечення національної безпеки в умовах формування громадянського суспільства зосереджений на створенні сприятливих умов для діяльності, які враховують інтереси особистості, держави та суспільства, а також сприяють досягненню їх поставлених цілей.

Механізм забезпечення національної безпеки, як процес освоєння умов існування, одночасно є механізмом реалізації свободи суб'єкта, яка виражається в здатності контролювати умови власного безпечного існування. Свобода і безпека є взаємозалежними аспектами соціального буття, і вони становлять фундаментальні характеристики соціальних суб'єктів. Безпека є передумовою для свободи, оскільки абсолютно невільний суб'єкт перебуває в абсолютній небезпеці.

І навпаки: абсолютна безпека надавала б суб'єктові абсолютної свободи. Проте у реальній дійсності існують суб'єкти, які знаходяться у відносно вільних умовах, але при цьому є відносно безпечними. Це пов'язано з неодолимою обставиною: для будь-якого суб'єкта кількість умов для його самореалізації фактично є нескінченною, але його можливості завжди обмежені і, отже, кінцеві.

Державна діяльність щодо забезпечення національної безпеки не обмежується лише політичною сферою, а включає економічні, військові, технічні, ідеологічні, соціальні та інші напрямки [39, с.56–58].

Національна політика відіграє особливу роль у рамках системи забезпечення національної безпеки. Ця політика має служити інструментом для реалізації суспільних цілей та інтересів, спрямованих на захист особистості, суспільства і держави від як зовнішніх, так і внутрішніх загроз і небезпек. В багатьох країнах поширене поняття "політика національної безпеки". За західними політологами вона розглядається як сукупність заходів, спрямованих на забезпечення життєздатності суспільства і виконання його завдань на міжнародній арені.

У вітчизняній літературі політика в галузі безпеки переважно розглядається як сукупність дій, спрямованих на забезпечення реалізації національно-державних інтересів за допомогою всього арсеналу наявних засобів. Також вона визначається як діяльність, спрямована на виявлення, вивчення, попередження, послаблення та ліквідацію небезпек і загроз, які можуть завдати неприйнятної шкоди особистості, суспільству та державі [40, с.169–174].

Отже, механізми забезпечення національної безпеки в перехідний період формування громадянського суспільства охоплюють різноманітні види діяльності, спрямовані на вирішення конкретних завдань.

Як вияв “другого порядку”, державна політика віддзеркалює природу громадянського суспільства в його цілісному вигляді. Вона виступає як вираження його культурно-цивілізаційних основ, складної та історично

визначеної системи соціальних зв'язків і відносин, що знаходиться в тісній взаємозалежності з рівнем соціально-економічного розвитку країни. Можна з повагою стверджувати: характер суспільства визначає характер його політики [29, с.53–56]. Але до цього варто додати: яка політика, така й національна безпека суспільства й держави.

Не випадково у свідомості більшості громадян життєві труднощі, їх виникнення і вирішення, завжди пов'язувалися і пов'язуються передусім з політичними явищами та діяльністю владних органів. Державна політика, її владне керівництво і організаційно-регулятивні функції завжди мали особливий вплив на розвиток, зміцнення і виживання окремих громадян, суспільства й держави. Одночасно ослаблення організаційно-державного елемента, як правило, викликало глибокі кризи у житті народу і створювало реальні загрози його єдності й безпеці.

Отже, оптимізаційні заходи для поліпшення механізму забезпечення національної безпеки в умовах формування громадянського суспільства повинні базуватися на діалектичному поєднанні державної та суспільної діяльності. Це поєднання має на меті максимально узгоджувати функціонування органів, сил та ресурсів, які здійснюють заходи політичного, правового, організаційного, економічного, військового та іншого характеру, з метою забезпечення безпеки особистості, держави та суспільства.

Після проведення таких оптимізаційних заходів, механізм забезпечення національної безпеки в умовах формування громадянського суспільства має бути спрямований на максимальне узгодження потреб та інтересів особистості, держави та суспільства щодо їх безпеки. Це передбачає встановлення взаємодії між діяльністю організацій і окремих осіб, спрямованою на досягнення спільних цілей в цій сфері. Як зазначає Дж. Гелбрейт, відношення між суспільством в цілому і окремими організаціями повинно бути сумісним з відношенням цих організацій до

особистості. Також має існувати сумісність мотивів, які спонукають організацію та окремих осіб до досягнення цих цілей [26, с.59].

Оптимізація механізму забезпечення національної безпеки в умовах становлення громадянського суспільства передбачає проведення комплексу заходів для захисту культурної, духовно-моральної спадщини, історичних традицій і соціокультурних норм, а також для збереження культурного надбання народу та розвитку державної політики у сфері духовного та морального виховання населення. Серед цих заходів можна відзначити встановлення обмежень на ефірний час у засобах масової інформації для трансляції програм, що сприяють насильству або висвітлюють негативні явища. Також важливим є прийняття заходів для протидії негативному впливу іноземних релігійних організацій і місіонерів.

Для гарантування та розвитку культурної та духовної спадщини є важливим створення соціально-економічних умов, сприятливих для творчої діяльності та функціонування культурних установ. Зближення інтересів різних етносів, що населяють країну, налагодження їхнього всебічного співробітництва і проведення відповідальної і обґрунтованої державної національної та регіональної політики допоможе забезпечити внутрішньополітичну стабільність. Комплексний підхід до вирішення цих завдань має бути основою внутрішньої державної політики країни [29, с.35–38].

Регулювання забезпечення національної безпеки громадянського суспільства, особистості та держави здійснюється через заходи організаційно-політичного, правового, політико-ідеологічного та інформаційного характеру у структурі державного механізму. В умовах становлення громадянського суспільства цей діапазон розширюється і пов'язаний з можливостями мирного врегулювання виникаючих протиріч.

Отже, особливості реалізації механізму забезпечення національної безпеки в умовах формування громадянського суспільства передбачають докладний аналіз єдності політики держави та діяльності суспільства. Крім

того, важливо визначити пріоритетні напрямки державної та суспільної діяльності в сфері безпеки, зокрема щодо організації політичного життя та підвищення авторитету влади [29, с. 262].

2.3. Механізм взаємозв'язку громадянського суспільства та національної безпеки.

Проблема взаємозв'язку механізму забезпечення національної безпеки в умовах формування громадянського суспільства не обмежується лише питаннями підвищення його ефективності та адаптації до нових сучасних зовнішніх та внутрішніх загроз. Ця проблема вимагає комплексних зусиль як з боку суспільства, так і з боку держави. Ці зусилля повинні бути спрямовані на розуміння змін, перш за все в концепції національної безпеки, і на захист прав кожного члена суспільства, а не лише території держави та її інституцій [38, с. 235].

З метою визначення основних напрямків взаємозв'язку громадянського суспільства та національної безпеки важливо здійснити систему заходів на різних рівнях соціального буття. Серед ключових питань, що варто розглядати, входять:

1. Питання визначення конкретних ризиків і загроз безпеці особистості, держави й суспільства.
2. Питання визначення конкретних цінностей особистості й суспільства, які потребують стратегічного та першочергового захисту в умовах формування.
3. Питання моніторингу відносно нових ризиків для безпеки, таких як організована злочинність і тероризм.
4. Питання визначення достатнього рівня безпеки (порогового значення стійкості) соціальної системи за умов впливу загроз та мінливими трансформаційними умовами.

5. Питання визначення прийнятного для даного суспільства способу досягнення національної безпеки.

6. Питання переліку й пріоритетності сфер суспільного життя, які слід залучити для забезпечення визначеного достатнього рівня безпеки, а також питання умов і проміжків часу такого залучення.

7. Питання відповідності національної політики безпеки міжнародним законам і принципам із захисту прав людини та гуманітарного права.

8. Питання фінансових та економічних витрат на реалізацію механізму забезпечення національної безпеки.

Аналіз проблеми національної безпеки вказує на основні напрямки взаємодії громадянського суспільства та національної безпеки у контексті захисту конституційного ладу. Серед них можна виділити такі:

– Забезпечення пріоритету права та постійне вдосконалення державного законодавства на основі цього пріоритету.

– Розробка організаційних та правових механізмів захисту державної цілісності, забезпечення єдності правового простору та національних інтересів.

– Опрацювання та впровадження регіональної політики, спрямованої на досягнення оптимального балансу між загальнодержавними та регіональними інтересами.

– Удосконалення механізмів, які заважають формуванню політичних партій та громадських об'єднань, спрямованих на сепаратистські та антиконституційні цілі, та припинення їхньої діяльності.

На приклад, згідно з аналізом, для ефективного функціонування механізму забезпечення національної безпеки необхідно об'єднати зусилля у боротьбі зі злочинністю та корупцією. Суспільство та держава виявляють великий інтерес у ліквідації економічних та соціально-політичних коренів цих небезпечних явищ, розробці комплексної системи заходів для ефективного захисту особистості, держави та суспільства від злочинних

втручань. Важливим є створення системи активної соціальної профілактики та виховання законослухняних громадян. Ці заходи повинні бути спрямовані на захист прав і свобод, моральності, здоров'я та власності кожної особи, включаючи її походження, матеріальне та посадове становище, місце проживання, віру, переконання, членство в суспільних організаціях, а також інші аспекти.

Основними завданнями в сфері боротьби зі злочинністю в системі забезпечення національної безпеки в умовах формування громадянського суспільства є виявлення, усунення та попередження причин і умов, що сприяють злочинності; посилення ролі держави як гаранта безпеки особистості та суспільства, забезпечення необхідної правової бази та її ефективного застосування; зміцнення системи правоохоронних органів, зокрема тих, що борються з організованою злочинністю та тероризмом, та створення умов для їхньої ефективної діяльності; залучення державних органів до дій з попередження протиправних діянь у межах їхньої компетенції; розширення взаємовигідного міжнародного співробітництва в області правоохоронної діяльності.

Рішення та заходи, які приймаються органами державної влади у сфері протидії злочинності, повинні бути прозорими, конкретними та доступними для кожного громадянина. Вони мають передбачати запобіжний характер, забезпечувати рівність перед законом та неухильність відповідальності, опираючись на підтримку суспільства.

Для ефективної профілактики та протидії злочинності пріоритетним є розвиток правової бази, яка є основою надійного захисту прав та законних інтересів громадян. Також важливо виконувати міжнародні зобов'язання у сфері боротьби зі злочинністю та дотримання прав людини. Необхідно активно працювати над усуненням причин та умов, що стимулюють злочинність, таких як недоліки в законодавстві, економічна та соціальна криза, характерна для будь-якого суспільства чи держави в умовах становлення громадянського суспільства [38, 29, 42, 40].

У контексті вищезазначених напрямків оптимізації взаємодії громадянського суспільства та національної безпеки велике значення приділяється комплексному перетворенню правоохоронної системи та її структурних компонентів [21, с. 29–31]. У контексті соціокультурних трансформацій правоохоронна система має бути орієнтована на забезпечення національної безпеки в першу чергу для особистості, виконуючи функції щодо збереження громадського порядку, протидії злочинності та захисту конституційних основ держави від злочинних дій. Для практичної реалізації цього напрямку оптимізації необхідно впроваджувати відповідні закони, що базуються на концептуальних моделях правових норм для функціонування правоохоронних органів.

Проблема оптимізації механізму взаємозв'язку громадянського суспільства та національної безпеки вимагає більше, ніж просте підвищення ефективності та адаптації до нових сучасних зовнішніх та внутрішніх загроз. Ця проблема передбачає вжиття комплексних суспільних і державних заходів, спрямованих на усвідомлення змін, перш за все, у концепції національної безпеки та на захист прав кожного члена суспільства, а не лише території держави та її інституцій. Особливо важливими такі заходи стають у суспільствах, де раніше існував розмитий розрив між державою та правлячою елітою, і де головним завданням «державної безпеки» був захист еліти та її привілеїв.

Після проведення вищезазначених оптимізаційних заходів механізм забезпечення національної безпеки в умовах становлення громадянського суспільства повинен бути орієнтований на максимальне узгодження потреб та інтересів особистості, держави й суспільства щодо їхньої безпеки, а також на взаємодію між організаціями та окремими особами для досягнення спільних цілей в даній сфері. Як зазначає Дж. Гелбрейт, відношення між суспільством у цілому і організаціями повинне бути сумісним із відношенням цих організацій до особистості, а також повинна

існувати відповідність мотивацій, які стимулюють організацію та окремих осіб до досягнення цих цілей [49, с. 235].

Зовнішньополітичні аспекти взаємодії громадянського суспільства та національної безпеки мають орієнтуватися на наступні напрямки:

- Активний зовнішньополітичний курс;
- Створення умов для економічного й соціального розвитку країни та збереження глобальної й регіональної стабільності;
- Захист прав і інтересів громадян за кордоном;
- Повноправна участь держави в глобальних і регіональних економічних і політичних структурах;
- Сприяння врегулюванню конфліктів, включаючи миротворчу діяльність під егідою ООН і інших міжнародних організацій;
- Досягнення прогресу в контролі над ядерними озброєннями та забезпечення стратегічної стабільності;
- Виконання зобов'язань щодо скорочення й ліквідації зброї масового знищення;
- Адаптація існуючих угод до нових умов міжнародних відносин;
- Створення зон, вільних від зброї масового знищення;
- Розвиток міжнародного співробітництва в боротьбі з транснаціональною злочинністю й тероризмом;
- Моніторинг ставлення до прав людини та верховенства права в сфері безпеки;
- Здійснення альтернативної експертної оцінки урядової політики в галузі національної безпеки, оборонного бюджету та ресурсів.

РОЗДІЛ 3

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ І НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ

3.1. Принципи і основні напрямки забезпечення безпеки особистості, суспільства, держави

Важливу роль у вдосконаленні механізму забезпечення національної безпеки в умовах становлення громадянського суспільства відіграє зміцнення державності, удосконалення внутрішньодержавних, внутрішньосуспільних відносин і місцевого самоврядування. Реалізація таких заходів вимагає системного підходу до вирішення юридичних, економічних, соціальних і етнополітичних проблем, при цьому збалансовано враховуючи інтереси як суспільства, так і держави та їх суб'єктів.

У контексті розвитку громадянського суспільства, коли в суспільстві реалізуються політичні та економічні реформи, виявляється, що законотворчий процес стає вирішально важливим для національної безпеки. Відзначається, наскільки суттєвим є законодавче забезпечення, врахування різних думок та інтересів соціальних груп, взаємодія з іншими нормативними актами, а також здатність нових законів вписуватися у вже існуючу правову систему та пристосовуватися до громадянської динаміки та економічних реалій.

Сучасне суспільство виявляє готовність стати рівноправним партнером для органів влади у формуванні ефективних механізмів захисту власності, прав і життя людини, а також у подоланні бюрократичного безладу та злочинності.

Важливо усвідомити, що без підвищення рівня правової свідомості громадян, без подолання тоталітарних мислених та насильницьких стереотипів у суспільних відносинах, неможливо уникнути поширення суспільно небезпечних злочинів. Нова архітектура системи національної

безпеки повинна базуватися на державних та недержавних компонентах, щоб забезпечити сталість цього процесу [7, с. 54–57].

Національна безпека нерозривно пов'язана із сталим демократичним самопідтримуваним розвитком і розглядається як його необхідна складова. У правовому полі демократичної держави або держави, яка прагне стати демократичною, фігурують як державні органи та посадовці, так і незалежні громадські організації, керуються своїми деклараціями, статутами, програмами тощо. Взаємини між державними і недержавними (громадськими) структурами будуються на принципі взаємодії і противаг.

Цей складний переплет інституцій породжує та зміцнює нову системну якість, яка досягає адекватної міри відсутності загроз правам і свободам людини, а також універсальним базовим інтересам і цінностям держави та суспільства, що є характерною для демократичних держав. Така діяльність спрямована на попередження та нейтралізацію конфліктів, зменшення політичної напруги в суспільстві, подолання неузгодженості між елементами політичної системи, усунення взаємного нерозуміння або ворожнечі між суб'єктами політики, запобігання політичним провокаціям, створення сприятливого політико-психологічного клімату, об'єктивне інформування учасників соціально-політичного процесу про актуальні й потенційні загрози тощо.

В умовах сучасних соціокультурних трансформацій, які переживає більшість молодих незалежних держав, стає необхідним сформулювати загальні концептуальні підходи до розуміння цілей, завдань, принципів і основних напрямків забезпечення безпеки особистості, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз у всіх сферах їх життєдіяльності [22, с. 96].

У свою чергу, виникнення закономірних зв'язків у системі забезпечення національної безпеки в громадянському суспільстві безпосередньо обумовлене високим рівнем соціокультурного середовища. Згідно з О. Данильям, соціальні протиріччя, що пронизують систему та

доходять до стану деструктивно-конструктивних конфліктів, призводять до соціальних змін. Ці зміни, в свою чергу, спричиняють утворення нового порядку взаємозв'язків усередині системи та перехід її до нового якісного стану [45, с. 26].

Комплексний аналіз проблеми національної безпеки дозволяє визначити основні компоненти структури механізму забезпечення національної безпеки в умовах формування громадянського суспільства. Серед них найбільш доцільно вважати такі:

1. Система суб'єктно-об'єктних відносин: Ця складова охоплює взаємодію між різними суб'єктами, такими як державні інституції, громадські організації, громадяни тощо, які здійснюють діяльність у сфері національної безпеки. Також важливо враховувати об'єкти, що підлягають захисту, такі як територія, інфраструктура, економічні ресурси та інші.

2. Засоби, прийоми, форми, методи та способи здійснення діяльності у контексті забезпечення безпеки: Ця компонента включає в себе всі засоби і стратегії, які використовуються для досягнення національної безпеки. Це можуть бути політичні, економічні, військові, правові, інформаційні, соціальні та інші заходи. Важливо розробляти та впроваджувати ефективні методи та стратегії, що відповідають сучасним викликам і загрозам.

3. Показники ефективності функціонування механізму забезпечення національної безпеки: Ця складова полягає в визначенні критеріїв та показників, які дозволяють оцінити результативність та ефективність заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки. Вони можуть включати в себе зменшення загроз, підвищення рівня захищеності населення та економіки, зміцнення стабільності тощо.

Ці компоненти взаємодіють між собою та утворюють складну систему забезпечення національної безпеки в громадянському суспільстві. Розуміння їх ролі та взаємозв'язку допомагає розробляти більш ефективні стратегії та заходи для забезпечення безпеки держави та її громадян.

Сутність цих цілей та відповідна діяльність суб'єктів визначаються основними потребами у функціонуванні та розвитку особистості, держави та суспільства, а також об'єктивними умовами. Закликається до обмеження застосування силових заходів в сфері безпеки, оскільки в сучасних умовах вони можуть становити загрозу суспільству. М. Реннер, американський вчений, висловлює думку, що зростання підтримки сили насправді може призвести до ослаблення національної безпеки, оскільки цей підхід може негативно вплинути на економічну стійкість суспільства, соціальну справедливість та інші умови життя громадян [55, с. 27–31].

Справжній масштаб використання насильства в контексті захисту особистості, суспільства та держави в умовах формування громадянського суспільства може служити індикатором ступеня та стану безпеки країни. Проте сам акт застосування насильства в сфері безпеки обумовлений конкретною обстановкою та гостротою проблем і характером виникаючих загроз.

У вирішенні соціально-політичних проблем, включаючи ті, що стосуються безпеки, важливу роль відіграє політичний авторитет та влада. Цей фактор набуває особливої актуальності в умовах формування громадянського суспільства, коли довіра до влади може стати ключовим моментом для особистості, суспільства та держави, сприяючи максимальній реалізації механізмів забезпечення національної безпеки. Єднання громадян навколо авторитету дозволяє більш ефективно нейтралізувати проблеми та впливати на загрози.

У відміну від зовнішнього примусу, авторитет ґрунтується на моральному впливі, вірі в справедливість та традиціях. Його ефективність посилюється, коли супроводжується достатніми силовими можливостями влади та підкріплюється законом.

Зростання міжнародного авторитету держави прямо пропорційне її економічному та оборонному потенціалу, внутрішньополітичній стабільності, рівню добробуту, демократичним правам та свободам.

Втрата політичного авторитету суттєво обмежує вплив на ситуацію в сфері безпеки, що може бути наслідком неефективності влади в підтримці соціального порядку та недостатньої справедливості вирішення соціально значущих проблем, включаючи питання безпеки.

Отже, для зміцнення авторитету владних інститутів та досягнення цілей у сфері безпеки широко використовуються ідеологічні та морально-політичні методи впливу на різні шари населення. Ці методи дозволяють впливати на політичну поведінку громадян та сили, що беруть участь у подіях, які можуть бути загрозливими.

Використання засобів масового маніпулювання суспільною свідомістю владними органами та іншими політичними суб'єктами суперечить вірним інтересам безпеки. Хоча психологічні та інформаційні методи можуть мати значний ефект і допомагати зберегти суспільну систему у складних обставинах, вони мають свої межі. Неспроможність виконання обіцянок може призвести до збільшення невдоволення та рішучості діяти серед населення.

Для ефективної суспільної та державної діяльності важливо вирішувати питання вибору конкретних політичних засобів, які використовуються для забезпечення безпеки та визначення їхнього пріоритету. Діяльність у сфері безпеки відбувається в конкретному соціокультурному середовищі, враховуючи систему звичаїв, традицій та політичної культури, що впливає на політичну поведінку громадян.

Отже, окрім вибору системи політичних засобів для забезпечення безпеки, важливу роль відіграють способи їхньої реалізації, що включає конкретні прийоми та методи застосування різних засобів для досягнення безпеки особистості, суспільства та держави.

3.2. Механізм забезпечення національної безпеки в умовах формування громадянського суспільства

Механізм забезпечення національної безпеки безпосередньо пов'язаний із створенням сприятливих умов для діяльності, при яких інтереси особистості, держави та суспільства можуть бути реалізовані, а їхні цілі досягнуті, з урахуванням цінностей. Забезпечення безпеки суб'єкта передбачає процес освоєння необхідних умов для власного існування.

Це виокремлює ключову роль цінностей у механізмі забезпечення національної безпеки. Цілі функціонування системи забезпечення національної безпеки обумовлені наступними аспектами:

1. Місце системи забезпечення національної безпеки у політичній та соціальній організації суспільства та її функціональне призначення: Система забезпечення національної безпеки визначається як цілісна соціально-культурно-політична організація суспільства, що охоплює матеріальну, політичну, соціальну та духовну сфери своєї діяльності. Вона має важливе функціональне призначення у забезпеченні безпеки.

2. Характер даної системи як цілісної соціальної організації суспільства, яка має матеріальну, політичну, соціальну та духовну сфери: Ця система включає в себе всі аспекти життя суспільства та взаємодію між різними системними рівнями, такими як особистість, держава та суспільство.

3. Вплив системи забезпечення національної безпеки на процеси життєдіяльності суспільства: Вона впливає на багато аспектів функціонування суспільства, включаючи політичні, економічні, соціальні та культурні процеси.

Зазначені аспекти вказують на складну взаємодію між механізмом забезпечення національної безпеки та цінностями, яка формує

фундаментальну основу для забезпечення безпеки суспільства та його членів.

Державне регулювання у структурі механізму забезпечення національної безпеки в основному виконується за допомогою заходів організаційно-політичного, правового, політико-ідеологічного та інформаційного характеру. Умови формування громадянського суспільства роблять актуальними такі методи, як переговорні можливості (консультації, "круглі столи"), адміністративні заходи, законодавча діяльність, профілактична робота, інформаційно-пропагандистські акції та інші форми несилового впливу на суспільно-політичну ситуацію й учасників подій. Важливим є використання цих методів для попередження конфліктів, розрядження політичної напруги, усунення неузгодженостей у політичній системі та створення сприятливого політико-психологічного клімату.

У зовнішньополітичній сфері дипломатичні переговори, третейський розгляд, пропагандистський вплив та використання міжнародних організацій важливі для регулювання проблем безпеки. Силовий тиск, хоча і не бажаний, є необхідним способом забезпечення безпеки в умовах гострого конфлікту чи кризи. Використання силових заходів включає загрозу силою, адміністративний вплив, пропагандистські акції та морально-політичний тиск. При цьому може здійснюватися переговорний процес, але для стабілізації політичної обстановки та уникнення серйозних загроз необхідна своєчасна, рішуча та ефективна дія силових структур, що входять до складу механізму забезпечення національної безпеки.

Оптимізація механізму забезпечення національної безпеки в умовах формування громадянського суспільства передбачає проведення комплексу заходів для захисту культурної, духовно-моральної спадщини, історичних традицій і норм суспільного життя, а також для збереження культурного надбання нації. Цей комплекс заходів включає в себе:

1. Розробку та впровадження програм та ініціатив, спрямованих на підвищення рівня духовного та морального розвитку суспільства через освіту та виховання, в рамках формування державної політики в сфері духовного й морального виховання населення.

2. Введення заборони на використання ефірного часу в засобах масової інформації для прокату програм, що пропагують насильство або експлуатують негідні аспекти, з метою гарантування позитивного впливу засобів масової інформації на суспільну свідомість та цінності.

3. Регулювання діяльності іноземних релігійних організацій для протидії негативному впливу іноземних релігійних організацій і місіонерів з метою захисту національних цінностей та культурного спадку.

4. Підтримку та розвиток культурних та творчих ініціатив, спрямованих на збереження та розвиток культурного надбання, через створення соціально-економічних умов для здійснення творчої діяльності й функціонування установ культури.

Ці заходи сприятимуть забезпеченню та розвитку культурної та духовної спадщини суспільства, а також захисту її від негативного впливу.

З метою запобігання корупції та усунення умов для легалізації капіталів, нажитих незаконним шляхом, необхідно впровадити ефективну систему фінансового контролю. Покращення заходів адміністративного, цивільного та кримінально-правового впливу також є необхідним, а також розробити механізм перевірки майнового становища і джерел доходів посадових осіб, організацій і установ незалежно від форми власності, а також відповідності їхніх витрат цим доходам.

В рамках цих напрямків оптимізації механізму забезпечення національної безпеки в умовах формування громадянського суспільства, ключову роль відіграє комплексне перетворення правоохоронної системи та її структурних компонентів. Правоохоронна система має бути спрямована на забезпечення безпеки особистості, виконуючи функції з охорони громадського порядку, боротьби зі злочинністю та захисту

конституційних основ держави від злочинних посягань. Для успішної реалізації цього напрямку необхідно впровадження концептуальних моделей правових норм, які будуть відображені в відповідних законодавчих актах.

Рішення та заходи, прийняті державними органами у сфері боротьби зі злочинністю, повинні бути прозорими, конкретними та доступними для кожного громадянина. Вони повинні мати превентивний характер, забезпечувати рівність перед законом і неухильність відповідальності, отримувати підтримку суспільства.

Для запобігання злочинності та її подальшої боротьби вельми важливим є розвиток правової бази, яка є фундаментом надійного захисту прав та законних інтересів громадян. Крім того, необхідно дотримання міжнародних зобов'язань у сфері боротьби зі злочинністю та захисту прав людини [17, 29, 38]. Забезпечення стійкості суспільства в умовах формування громадянського суспільства вимагає позбавлення злочинності живильного середовища, яке може бути обумовлене недоліками в законодавстві, економічною кризою та соціальними проблемами.

Боротьба з тероризмом, наркобізнесом та контрабандою повинна базуватися на загальнодержавному комплексі заходів, спрямованих на припинення цих видів злочинної діяльності. Зокрема, важливо ефективно співпрацювати з іноземними державами, їхніми правоохоронними органами та спецслужбами, а також міжнародними організаціями відповідно до міжнародних угод у цій сфері. Використання міжнародного досвіду боротьби з цими загрозами, створення згуртованого механізму протидії міжнародному тероризму та блокування всіх можливих шляхів незаконного обігу зброї та вибухових речовин є вельми важливими завданнями. Органи державної влади повинні ефективно протидіяти особам, причетним до терористичної діяльності, незалежно від того, де планувалися та виконувалися терористичні акції, які завдають шкоду державі та суспільству.

В контексті оптимізації механізму забезпечення національної безпеки у формуванні громадянського суспільства велика роль призначена оборонному промисловому комплексу. Проте, невідворотна реструктуризація, що входить в загальний процес трансформації та модернізації, а також конверсія оборонного промислового комплексу, повинні відбуватися без втрат для розвитку нових технологій і науково-технічних можливостей. Це включає модернізацію озброєнь, військової й спеціальної техніки та зміцнення позицій країни на світовому ринку озброєнь. Реалізація цього напрямку вимагає створення умов для проведення пріоритетних фундаментальних, прогнозних і пошукових наукових досліджень, спрямованих на створення перспективного та передового науково-технічного потенціалу в інтересах оборони й безпеки держави.

Серед ключових напрямків оптимізації механізму забезпечення національної безпеки в умовах соціокультурних трансформацій особливе значення має інформаційний напрямок [37, 24, 26].

Сучасний етап соціокультурних змін у громадянському суспільстві характеризується зростаючою роллю інформаційної сфери, що охоплює усі аспекти інформаційної діяльності, включаючи збір, формування, поширення та використання інформації. Ця сфера є ключовим фактором в життєдіяльності громадянського суспільства, і вона впливає на політичну, економічну, оборонну та інші складові безпеки суспільства.

На сучасному етапі, свідомість важливості захисту інформаційного поля суспільства й держави від зовнішнього впливу повинна стати одним з основних напрямків оптимізації механізму забезпечення національної безпеки в Україні. Важливим завданням є захист суспільства від деструктивних інформаційних впливів, незалежно від того, чи спрямований цей вплив на отримання чи поширення інформації.

Забезпечення інформаційної безпеки особистості стає важливою частиною цього завдання, включаючи захист її психіки та свідомості від

небезпечних інформаційних впливів, таких як дезінформація, маніпулювання, спонукання до насильства чи самогубства.

Становлення інформаційного суспільства підкреслює, що стійка й стабільна життєдіяльність соціального організму залежить від розвиненості, якості функціонування і безпеки інформаційного середовища. Інтеграція в сучасну інформаційну цивілізацію та забезпечення прийняттого рівня безпеки в Україні вимагає створення відповідних структур, які гарантують захист інформаційної сфери від різноманітних зовнішніх та внутрішніх загроз.

Ключовими завданнями в рамках інформаційного напрямку оптимізації механізму забезпечення національної безпеки є:

- Реалізація конституційних прав і свобод громадян у сфері інформаційної діяльності, спрямована на забезпечення свободи вираження думок та доступу до об'єктивної інформації.

- Удосконалення й захист інформаційної інфраструктури держави та її інтеграція у світовий інформаційний простір з метою забезпечення кібербезпеки.

- Протидія загрозам, пов'язаним із розв'язанням конфліктів у сфері інформаційної безпеки, зокрема, фінансуванням та поширенням дезінформації.

Особливо важливою є активна участь освітніх та релігійних організацій у забезпеченні національної безпеки. Це може включати у себе зміцнення духовних і моральних цінностей суспільства за допомогою релігійних впливів, а також виховання патріотизму у навчальних закладах. Основними заходами в цьому контексті можуть бути:

1. Розповсюдження незалежних аналітичних досліджень та об'єктивної інформації щодо сфери безпеки в різних медіа та серед населення.

2. Моніторинг ставлення до захисту прав людини та верховенства права у сфері безпеки.

3. Здійснення альтернативної експертної оцінки урядової політики у сфері національної безпеки.
4. Заохочення публічних дебатів та формулювання можливих варіантів політики безпеки.
5. Забезпечення зворотного зв'язку між рішеннями щодо національної політики безпеки та їх упровадженням.
6. Надання освітніх послуг широкому загалу громадськості та сприяння альтернативному дискурсу у громадській сфері.
7. Сприяння громадському контролю над основними складовими механізму забезпечення національної безпеки, зокрема, над структурами воєнної організації держави.

Розвиток громадянського суспільства та його демократичних інститутів в Україні належно потребує впровадження ефективного громадянського контролю над системою національної безпеки, у відповідності з формами, змістом та практикою, характерними для демократичних країн світу.

Відсутність належного політико-правового обґрунтування та ефективних механізмів, включаючи юридичні, громадянського контролю, веде до того, що ключові рішення, важливі для держави та нації, приймаються закрито, вузьким колом представників виконавчої влади. Ці рішення часто мають характер неконституційний і залишаються недоступними для широкої громадськості, а іноді навіть для парламенту та його комітетів.

Важливо зауважити, що громадський контроль над системою національної безпеки включає в себе більше аспектів, ніж цивільний контроль над збройними силами. Цей підхід охоплює ідею контролю не лише за збройними силами, а й за силовими структурами в цілому, включаючи спецслужби, і охоплює всі суб'єкти системи національної безпеки.

В Україні наразі функціонують різноманітні служби безпеки підприємств, фірм і банків, а також організації, які спеціалізуються у сферах охоронної діяльності, фізичного та юридичного захисту громадян. Значна кількість приватних структур займається питаннями інформаційної, комерційної, фінансової та екологічної безпеки.

На жаль, український ринок послуг, специфічно спрямованих на забезпечення безпеки підприємництва, сформувався і розвивається безладно через відсутність необхідного організаційно-правового забезпечення. Практично весь недержавний сектор, що охоплює об'єднання, асоціації та громадські організації, залишається поза єдиною політикою у сфері забезпечення безпеки підприємництва. Це означає великий, але наразі не використаний суспільний потенціал, який на практиці, зокрема через вивчення та мінімізацію комерційних ризиків, продемонстрував свою здатність захищати економічні інтереси України.

Члени партії Українського союзу промисловців та підприємців стверджують, що конструктивне впровадження таких значних ресурсів у форматі недержавної системи безпеки підприємництва сприяло б, зокрема, встановленню передумов для якісних змін у профілактиці злочинності та терористичних актів, припиненню криміногенних чинників, розвитку цивілізованого ринкового простору і, загалом, мало б позитивні соціально-економічні та політичні наслідки в контексті підвищення національної безпеки. Це особливо важливо з урахуванням посилення боротьби з відмиванням "брудних" коштів. Очевидно, що це передбачає необхідні жорсткі заходи державного контролю за фінансовими потоками. Одночасно Європейська спільнота підкреслює ризик політичної втручаності у використання таких можливостей, а це також хвилює вітчизняних підприємців [6, с. 84, 86].

3.3 Вдосконалення механізмів формування громадянського суспільства і забезпечення національної безпеки України

Сучасне суспільство продовжує функціонувати за принципами сили, де велике значення приділяється особливо воєнним аспектам. У зв'язку з цим виникає потреба в уважному вивченні факторів, які, за певних обставин, можуть стати загрозою для національної безпеки держави. З'явлення різноманітних факторів, що можуть підірвати безпеку громадянського суспільства, вимагає їх систематизації, визначення домінант в сучасних умовах і розподіл їх за ступенем можливого шкоди національним інтересам держави.

Це дозволяє зазначити, що ключовими суттєвими факторами в духовній сфері, які впливають на стабільність соціальної системи громадянського суспільства, є:

1. Моральний стан суспільства, який виявляється в загальному моральному кліматі, в утвердженні серед більшості громадян стійких етичних принципів і норм, що відповідають їхньому духовному світовідчуттю, у позитивному психологічному настрої, поширеному в конкретному громадянському суспільстві. Цей фактор може виявлятися у рівні злочинності в країні та конкретних видах поведінки.

2. Стан культури, яка включає в себе рівень розвитку суспільства, його творчий потенціал і досягнення як у матеріальній, так і в духовній сферах життя.

У розгляді варіативних факторів в духовній сфері важливе місце відводиться гуманітарній складовій культури. Це включає пануючі ідеали, характер масової свідомості, релігійні погляди, рівень правосвідомості, загальну культуру народу, а також стан літератури і мистецтва. Якість цих складових відображає потреби, інтереси і суспільні ідеали, що знаходять вираження у творчій сфері. В усталеному типі культури виявляються ціннісні орієнтації народу і нації.

Важливим елементом культури громадянського суспільства є політична культура, яка включає світоглядний і політико-ідеологічний компонент суспільної свідомості. Нормальний розвиток політичної культури передбачає еволюційний процес, який не порушує сформований на ментальних засадах тип політичної свідомості і поведінки. Це сприяє інтеграції основних груп громадян та забезпечує стійкість політичної сфери громадянського суспільства, орієнтованої на освоєння громадянами національних цінностей, традицій і норм.

3. Рівень освіти та науки є важливою частиною культури суспільства, визначаючи творчий потенціал і здатність країни до самостійного розвитку. Освіта і наука виступають як ключовий фактор національної безпеки, сприяючи розвитку наукового, економічного, соціокультурного та духовного потенціалу країни [49, с. 157–158]. Видатні досягнення Радянського Союзу у підготовці висококваліфікованих кадрів та розвитку науки, що дозволили зробити історичний прорив у дослідженні космічного простору, стали викликом для національної безпеки США. До 70-х років США очолювали підготовку фахівців, витрати на освіту складали 10–12% національного доходу. На сьогодні витрати на освіту та науку в Україні, а також в багатьох інших країнах, вражають своєю фантастичністю.

Стан інформаційного середовища значущо визначає характеристики духовної сфери суспільства, особливо в умовах переходу до "інформаційного суспільства", де потенціал країни значно залежить від виробництва, поширення та використання інформації. Цей стан залежить від культурно-освітнього та науково-технічного розвитку суспільства, обсягу інформаційної бази, джерел інформації, змісту інформаційного обміну з зовнішнім світом, спрямованості інформаційних потоків. Надто, "забруднення" інформаційного середовища "західними" недоброякісними продуктами може становити небезпеку для громадянського суспільства, породжуючи національну ворожнечу та підриваючи основи національної самосвідомості та моральності. В цьому контексті велике значення має

суспільна та державна діяльність, спрямована на запобігання духовної агресії через неконтрольовані інформаційні потоки, особливо за допомогою засобів масової інформації.

Суттєві варіативні фактори у виробничо-економічній сфері безпосередньо пов'язані з виробництвом і впливають на нього. Серед господарсько-економічних факторів, що призводять до змін, важливо виділити ті, які торкаються соціальних показників у сфері економіки. Аналіз таких варіативних факторів, а також пошук показників економічної уразливості, стикається з серйозними труднощами, що відображається у численних сучасних теоретичних дискусіях щодо проблем економічної безпеки. Деякі економісти пропонують систему "індикаторів економічної безпеки", які мають конкретні кількісні вираження, такі як рівень безробіття, темпи інфляції, гранично припустимий рівень державного боргу, рівень залежності від імпорту тощо.

Ключовими індикаторами, що визначають основні характеристики виробничо-економічної сфери громадянського суспільства та суттєво впливають на її рівень безпеки, є:

– Стан самодостатності національного господарства. Здатність економічного організму до самозабезпечення не передбачає його замкнутості, але базується на спрямованості на задоволення розумних потреб, переважно за рахунок внутрішніх ресурсів. Основним критерієм тут є не конкурентоспроможність, а забезпечення всіма необхідними ресурсами для місцевого населення, враховуючи історичні потреби та природно-економічні можливості.

– Співвідношення між виробничою та кредитно-фінансовою сферами. Віддача переважається в сторону виробництва над обігом, а виробничий капітал важливіший за спекулятивний. З точки зору національної безпеки, перевагу слід надавати капіталовкладенню з метою сприяння вітчизняному виробникові.

– Стан та рівень державного регулювання економіки. Визначається не абстрактними схемами, а реальними умовами існування, функціонування та розвитку, враховуючи при цьому природні та історичні фактори. Різноманітність економіки за ведучої ролі державного сектора у базових галузях є об'єктивною необхідністю, що сприяє ефективному зростанню виробничої сфери суспільства. Збалансованість різних форм власності повинна враховувати колективістські традиції національної спільноти.

Високі темпи економічного зростання, як виявляє практика у всьому світі, досягаються в умовах різноманітності господарства, де приблизно 70% складає планова компонента, а 30% – ринкова. Серед ефективних моделей для індустріально розвинених країн визначається дворівнева система, яка орієнтується на планове управління, де від 55 до 85% ВВП базується на державній або широконаціональній власності, а від 15 до 45% – у секторі приватної, кооперативної та дрібногрупової власності, приватно-корпоративній. У країнах перехідного періоду, що переживають етап громадянського розвитку, такі співвідношення можуть бути зміненими. Для України, з урахуванням соціального захисту, ресурсної самодостатності, транспортних осей, кліматичних умов та специфіки виробничого потенціалу, експерти-економісти вважають оптимальним співвідношення планового та ринкового секторів економіки за обсягом ВВП в пропорції 75 до 25%, а на етапі виходу з кризи – 80 до 20%. При цьому плановий сектор повинен гарантувати національні інтереси, ефективну роботу систем безпеки, довгострокові резерви, науково-технічний прогрес та перспективи розвитку суспільства, тоді як сектор другого рівня, використовуючи контрольовані державою ринкові механізми, має забезпечити задоволення поточних потреб населення та стимулювання продуктивних сил суспільства.

Співвідношення людини з природою визначає стан навколишнього середовища, що в свою чергу має ключовий вплив на рівень екологічної

безпеки. Порушення принципів збереження природи та адаптації людини до неї може призвести до критичного рівня загрози екологічній стійкості.

У соціальній сфері варіативні фактори є дуже різноманітними, і соціологія розглядає різні показники для визначення стабільності системи. Серед цих факторів важливо виокремити ті, що мають найбільший вплив на соціальні відносини та стабільність:

– Демографічна ситуація (стан): Темпи приросту населення є важливим показником загального соціального стану країни. Стійкий ріст населення свідчить про впевненість громадян у майбутньому, а також ефективність різних систем життєзабезпечення. Зменшення населення, навпаки, може свідчити про соціальні труднощі.

– Етнографічна ситуація (стан): В Україні етнічна ситуація грає ключову роль у визначенні міжнаціональних відносин та національної політики.

– Соціально-класова диференціація: Зміни у соціальній структурі мають безпосередній вплив на стійкість і стабільність соціальної системи. Різке розподілення в доходах може бути джерелом конфліктів.

Крім цього, при оцінці безпеки соціальної системи важливо враховувати тенденції у змінах, пов'язаних з корупцією, особливо в державних структурах, та організованою злочинністю.

Особливий інтерес викликають значущі фактори в політичній сфері громадянського суспільства, оскільки вони стосуються ключових проблем, що вирішуються в цьому контексті. Важливо зауважити, що аналіз політичних факторів є найбільш складним саме у політичній сфері. Це пояснюється тим, що політика як явище має інтегративний характер і специфічним чином відображає всі тенденції, що виникають в інших сферах суспільства. Таким чином, політика не лише є "концентрованим вираженням економіки", але також представляє "концентроване вираження" стану духовної та соціальної сфер.

Значущі фактори в політиці визначаються, насамперед, змінами в суспільній свідомості, культурі, матеріальному виробництві та соціально-класовій структурі громадянського суспільства.

Необхідно визначити змінні у політиці, які безпосередньо пов'язані з політичною сферою суспільства та визначаються їхнім соціальним значенням.

Особливою вагою в сфері політики є такі значущі фактори:

Сила влади: Сильна влада проявляється, насамперед, у її дієздатності, що виявляється в ефективному управлінні різноманітними політичними та іншими суспільними процесами. Ефективність влади полягає в інтеграційних можливостях та координації складних процесів у всіх сферах суспільства.

Поділ влади: Значення має розподіл влади між гілками, зокрема співвідношенням реальних владних повноважень кожної гілки влади. Зниження обсягу повноважень кожної з гілок влади може призвести до децентралізації та розпаду державної єдності.

Стан влади: Стан влади характеризується рядом важливих параметрів, зокрема наявністю у правляючого класу адекватного уявлення про систему національних цінностей та пріоритетів, виражених у політичній доктрині. Політична еліта повинна відображати національні інтереси та мати національну самосвідомість, щоб забезпечити стабільність влади та уникнути розколів у суспільстві [41, с. 31].

По-друге, важливим показником, що відображає стан влади, є її моральний авторитет. Наприклад, у слов'янській традиції вважається, що моральність переважає над легальністю. У історії України авторитет державної влади традиційно засвідчувався моральним авторитетом православної церкви, у результаті чого релігійно-моральний вимір став важливим компонентом владної структури. Духовно-моральна взаємодія між світською і духовною владою утворювала своєрідну систему "стримувань і противаг" в Україні. Стан гармонійної взаємозалежності між

державною та духовною владою, описаний митрополитом Іоанном як "симфонія влади", визначався як важливий елемент сучасного православного мислення [49, с. 165].

Державна політика, що відзначає національні інтереси, спрямована на позитивні соціальні зміни, реалізацію культурно-цивілізаційного потенціалу нації чи народу і виявляється у всебічній реалізації духовної сутності. Ефективна політика – це політична діяльність, спрямована на суспільний розвиток шляхом соціальної інтеграції на основі національних цінностей. Основний об'єкт захисту від загроз – це цінності і норми, які відображені у всьому духовно-естетичному та матеріальному різноманітті, що складає суть та зміст національного життя. Стратегія у сфері національної безпеки повинна максимально враховувати базові цінності і виходити з них, у той час як поняття "національний інтерес" широко використовується в різних концепціях національної безпеки.

ВИСНОВКИ

1. Проведено структурно-функціональний аналіз уявлень про громадянське суспільство та виділено ключові аспекти його функціонування.

Громадянське суспільство представлене як складна система, в якій взаємодія різноманітних суб'єктів визначає його динаміку та впливає на соціокультурні та політичні процеси. На основі аналізу виявлено, що ключові аспекти функціонування громадянського суспільства включають:

Громадянське суспільство визначається активною участю громадян у соціально-політичних процесах. Їхні дії та ініціативи є важливим елементом формування громадянської активності.

Функціонування громадянського суспільства визначається наявністю та розвитком громадянських інститутів, таких як неприбуткові організації, об'єднання та громадські органи.

Громадянське суспільство виступає як важливий фактор у зміцненні демократії, забезпечуючи взаємодію та взаємовплив між громадянами та державними структурами.

Один із ключових аспектів функціонування громадянського суспільства – це його роль у контролі за владою. Громадяни та громадські організації виступають агентами моніторингу та забезпечують відкритість та відповідальність державних інституцій.

Отже, структурно-функціональний аналіз підтвердив важливість громадянського суспільства як суттєвого елементу сучасного суспільства, який формується та функціонує на базі активної участі громадян та їхньої взаємодії з іншими суб'єктами.

2. Визначено чинники, що впливають на формування та розвиток громадянського суспільства, що є ключовим етапом для розуміння його динаміки та визначення стратегій розвитку. Аналіз показав, що ряд факторів визначають та моделюють цей процес. Серед них – активна

громадянська участь, розвиток громадянських інститутів, взаємодія між громадянами та владою, а також соціокультурні зміни.

Активна участь громадян у соціально-політичних процесах виступає як каталізатор для створення та зміцнення громадянського суспільства. Розвиток громадянських інститутів, таких як неприбуткові організації та громадські об'єднання, є необхідною складовою для забезпечення громадянської активності та формування його структури.

Взаємодія між громадянами та владою визначає ступінь впливу громадянського суспільства на прийняття рішень та формування політик. Цей взаємозв'язок визначає ефективність та сталість громадянського суспільства в контексті національного розвитку.

Не менш важливі є соціокультурні зміни, що відбуваються в суспільстві. Розуміння та врахування цих змін є важливим елементом формування стратегій підтримки громадянського суспільства.

Отже, визначення чинників, що впливають на формування та розвиток громадянського суспільства, виявляється ключовим для створення умов, які сприяють його сталому розвитку та сприяють впливові на соціально-політичні процеси в країні.

3. Розглянуто механізми забезпечення національної безпеки в умовах формування громадянського суспільства.

В ході дослідження механізмів забезпечення національної безпеки в умовах формування громадянського суспільства виявлено важливі взаємозв'язки між цими двома сферами. Громадянське суспільство, як агент моніторингу та співпраці з владою, відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки. Його активна участь у соціально-політичних процесах створює відкритий механізм для виявлення та аналізу потенційних загроз. Громадяни та громадські організації, що входять до складу громадянського суспільства, виступають як важливі агенти для надання конструктивних пропозицій та допомоги у вирішенні проблем.

Розвиток цих механізмів не обмежується лише реакцією на загрози, але також сприяє активній взаємодії громадян та влади. Це стимулює вироблення ефективних стратегій та політик в галузі національної безпеки, які враховують різноманітні погляди та потреби суспільства. Така взаємодія є важливим елементом впровадження принципів відкритості та взаємовідносин в управлінні країною.

Крім того, сприяючи сталому розвитку країни, громадянське суспільство виступає не лише як контролюючий орган, але й як партнер у розбудові сильної та стабільної нації. Його вплив на формування політик та механізмів безпеки сприяє створенню сприятливого середовища для інновацій, розвитку громадянського суспільства та підтримки загального добробуту. Таким чином, громадянське суспільство визначає не лише стабільність, але й перспективи сталого і прогресивного розвитку країни.

Таким чином, формування громадянського суспільства та забезпечення національної безпеки взаємодіють і взаємопідтримуються, створюючи платформу для стабільності та розвитку країни. Правильне впровадження та підтримка цих механізмів сприяють зміцненню національної безпеки в умовах постійних змін у сучасному світі.

4. Визначено принципи та основні напрямки, які лежать в основі забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави.

Сучасний підхід до забезпечення безпеки визнає необхідність інтегрованого підходу, в якому враховуються різноманітні аспекти життя суспільства. Основні принципи, які керують цим підходом, включають превентивність, що передбачає систему заходів для уникнення виникнення потенційних загроз та ризиків. Комплексність означає врахування різноманітних аспектів безпеки, включаючи соціальні, економічні, технічні та політичні.

У визначених напрямках безпеки розглядаються ключові аспекти, такі як соціальна безпека, що включає аспекти освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення; економічна безпека, що передбачає стійкість

економічних систем та забезпечення рівня життя; політична безпека, орієнтована на стабільність та правовий порядок.

Зазначені принципи та напрямки взаємодії громадян, влади та громадських організацій мають стратегічне значення. Ефективна взаємодія створює сприятливі умови для реалізації заходів із забезпечення безпеки, сприяючи не лише виявленню та реагуванню на потенційні загрози, а й активному формуванню політик та стратегій, які враховують інтереси всіх верств суспільства.

Такий підхід до безпеки сприяє створенню стійкого та безпечного соціуму, де кожна особа відчуває захищеність та сприяє загальному добробуту, сприяючи сталому розвитку держави в цілому.

5. Вироблено практичні рекомендації для підвищення ефективності взаємодії між громадянським суспільством та системою національної безпеки з метою зміцнення стійкості та безпеки України.

Зокрема, рекомендується активізувати комунікацію та обмін інформацією між громадськими організаціями та владними структурами, сприяючи взаєморозумінню та вирішенню спільних завдань.

Доцільно розглядати можливості створення механізмів консультацій та партнерства між представниками громадянського суспільства та владними органами для активної участі у формуванні та вдосконаленні стратегій національної безпеки. Важливо підтримувати ініціативи громадських організацій, спрямовані на забезпечення відкритості та відповідальності в діяльності владних структур.

Також рекомендується розвивати програми навчання та обміну досвідом між представниками громадянського суспільства та системою національної безпеки для підвищення рівня взаєморозуміння та співпраці. Сприяти створенню платформ для відкритого діалогу, де обговорюються ключові питання безпеки та спільні стратегії вирішення найважливіших викликів.

Ці рекомендації спрямовані на створення ефективного механізму співпраці, який сприятиме зміцненню стійкості та безпеки України, враховуючи сучасні виклики та загрози.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Концепція основи державної політики національної безпеки України. Схвалена Верховною Радою України 16 січня 2009 р.
2. Арістотель. Політика. К.: В 4т. – К.2010. Т.4 Думка. С.375-644
3. Локк Дж. Два трактати про правління. К.: У 3-х т. -М.: Думка, 2001. Т. 3. С. 135-485
4. Ортега –і-Гассет Х. Бунт мас // Вибр. Тв.-К. 2005. С.25
5. Короткий політичний словник. – 5-те вид. – М: Вид-во політ. літ. 2010. 48 с.
6. О. Гончаренко, Р. Джангужин, Є. Лисицин. Методологічні засади розробки нової концепції національної безпеки України. Київ, НІСД. 2011.
7. Нижник Н.Р., Ситник Г.П., Білоус В.Т. Національна безпека України (Методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): Навч. посіб. /За заг ред. П .В. Мельника, Н. Р. Нижник. Ірпінь, 2019. 304 с.
8. Шинкарук В. Громадянське суспільство, держава, ідеологія. *Розбудова держави*. 2018. №5. с. 53-56.
9. Карл Поппер. Відкрите суспільство та його вороги/ Перекл. з англ. О.Коваленка. -К.:основи, 2009. Т.1. 444 с.
10. 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави / [Г. В. Боряк (кер. авт. кол.), В. В. Головка (координатор проекту), В. М. Даниленко, С. В. Кульчицький, О. М. Майборода, В. А. Смолій (відп. ред.), Л. Д. Якубова, С. О. Янішевський] ; НАН України ; Ін-т історії України. — К. : Ніка-Центр, 2016. 796 с. ISBN 978-966-521-686-5
11. Тертичка В.В. Ціннісні орієнтації аналізу державної політики в умовах розбудови громадянського суспільства: Зб. наук. пр. Академії держ. упр. При Президентові України/ Кол. авт.; За заг. ред. В. І. Лугового, В.М.Князева. - К.:Вид-во УАДУ, 2011. 252с.

12. Нестерович В.Ф. (2014). Вплив громадськості на прийняття нормативно-правових актів: проблеми конституційної теорії та практики: Монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. с. 38–40 (736 с).
13. Князєв В. В. Держава і громадянське суспільство: еволюція стосунків та їх осмислення: Зб. наук. пр. Укр. Академії держ. упр. при Президентові України/ Кол. авт.; За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князєва. -К. :Вид-во УАДУ, 2001. 36с.
14. Андресюк Б. П. На шляху до громадянського суспільства// Політ. думка. 2000
15. Правові умови розвитку громадянського суспільства в Україні. Що потрібно зробити? / М. В. Лациба, А. О. Красносільська [та ін.]; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. — К.: Агентство «Україна», 2011. — 132 с.
16. Палл Л. А. Аналіз державної політики /Перекл. – І. Дзюб. -К.: Основи, 2020. – 492 с.
17. Лазоренко В. Україна на шляху до громадянського суспільства: конфлікти, цінності, перспективи //Філософія і соціологічна думка - 1999. №11-12. с.250-251.
18. Бакаєв Ю., Князєв В. Громадянське суспільство в контексті реалій сучасної України // Формування громадянського суспільства в Україні: стан, проблеми, перспективи: Зб.наук. праць Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України.
19. Барков В. Ю. Соціально-політичне становлення громадянського суспільства в Україні: Автореферат дис. д-ра політичних наук / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького К., 1999. 38 с.
20. Берк Е. Релігія і громадянське суспільство / Пер. з англ. // Консерватизм. Антологія.— К.:Смолоскип, 2018. С. 143-153.
21. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство/Переклад з німецької А. Онишко; редактор М. Прихода. Львів: Літопис, 2020. 317 с.

22. Мокляк М. Громадянське суспільство в Україні, соціальні тенденції та чинники становлення. *Філософська: соціологічна думка*. 2015. №11-12. с. 234-236.
23. Рудич Ф.М. Становлення громадянського суспільства в Україні як фактор консолідації// Шляхи консолідації громадянського суспільства в Україні/Матеріали круглого столу 23 червня 2009 р. -К., 2009. с. 24-26.
24. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку/за заг. ред. Ф. М. Рудич. — К. : Парламентське вид-во. 2020. 412 с.
25. Даніл'ян О. Г. Соціальні протиріччя у посттоталітарних системах: методика дослідження та розв'язання: Автореф. дис. д-ра філос.наук: 09.00.03. Харків. 2018. 42 с.
26. Бевзенко Л. Доглибиннопсихічний чинник як підстава самоорганізаційного аналізу динаміки соціальних систем. 2019. №5-6. С. 36-74.
27. Дапо Т. Ю. Загальна характеристика поняття «громадянське суспільство» / Т. Ю. Дапо // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць / Львівський державний університет внутрішніх справ. — Львів, 2016. — С. 49-58.
28. Догерті Айвен. Демократія поза балансом. Громадянське суспільство не може змінити політичні партії. Айвен Догерті. Часопис Парламент. 2011. № 5.
29. Кін Джон. Громадянське суспільство: старі образи, нове бачення / Олександр Гриценко (пер.з англ.). — К. : К. І. С., 2020. 191 с.
30. Дзьобань О.П. Особистість і суспільство: сучасні проблеми взаємодії. Особистість в умовах сучасних політичних відносин: Збірник наукових статей (за матеріалами XIV Харківських політологічних читань). Харків: «Право», 2013. с. 50-52.

31. Левенець Ю. А. Держава у просторі громадянського суспільства / НАН України. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень / Ю. А. Левенець — К. : Освітня книга, 2016. — 272 с.
32. Ванавербек Андре. Глобалізація та європейська інтеграція //Виклик глобалізації: [Зб.наук. пр.]. 2021. с. 68-81.
33. Макарова І. Співвідношення категорій «громадянське суспільство», «правова держава», «влада» в процесі демократизації владно-суспільних відносин / І. Макарова // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць; Дніпропетровський регіональний інститут державного управління; НАДУ. Дніпропетровськ, 2015. Вип. 2. С. 73-80.
34. Сенюшкіна Т. Громадянське суспільство // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. с.160 ISBN 978-966-611-818-2.
35. Скригонюк М. І. Плебсологія та громадянське суспільство / М. І. Скригонюк. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. К., 2019. Вип. 63/64 С. 26-32.
36. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях: Моногр. / А. Карась; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. — К.; Л., 2019. — 520 с. — Бібліогр.: с. 488—504..
37. Цвих В. Ф. Профспілки в громадянському суспільстві: теорія, методологія, практика: монографія /В. Ф. Цвих. — К. : ВПУ Київський університет, 2018 — 376 с.
38. Шайгородський Ю. Громадянське суспільство у пошуках нових смислів і практик / Ю. Шайгородський // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна № 1111, серія «Питання політології». — Випуск 26. — 2014. — С. 22–28.
39. Даніл'ян О .Г., Дзьобань О. П., Калиновський Ю. Ю., Моїсєєва Н. І. Національна безпека України в етно-ментальному та міжнародному вимірах: Монографія. - Харків, 2014. – 276 с.

40. Щедрова Г. П. Громадянське суспільство, правова держава і політична свідомість громадян / Г. П. Щедрова. — К. : ВІПОЛ, 2014 — 112 с.
41. Лановенко О. Будь-яке суспільне відродження починається з формування нової ідеології // Віче. 2020. №3. с. 8-10.
42. Громадянське суспільство // Європейський словник філософій. Лексикон неперекладностей / наук. кер. проєкту: Барбара Кассен і Констянтин Сігов. — Київ : Дух і літера, 2009. Т. 1. С. 318-322..
43. Інформаційний звіт Державного комітету України у справах релігій за 2002 р. Людина і світ. 2003. №1-2.
44. Нація і держава. Теоретико-методологічний та концептуальний аналіз/За ред. Ю.І.Римаренка. Книга. -К 2 -Київ-Донецьк: НАНУ, 1998. - 675 с.
45. Відомості щодо зареєстрованих у встановленому законом порядку політичних партій станом на 01.01.2021 року <https://minjust.gov.ua/m/4561>
46. Гордієнко Д. Західноєвропейський досвід соціальної держави //Людина і політика. -2000. -6(12). - с. 62-65.
47. Закон України ”Про політичні партії в Ураїні”. // Відомості Верховної Ради.-2001., 323. с. 425-432.
48. Пасько І. Т., Пасько Я. І. Громадянське суспільство і національна ідея. (Україна на тлі європейських процесів. Компаративні нариси). -Донецьк: ЦГО НАН України, УкрЦентр, 2010. –184 с. - с. 4-5.
49. Обушний М. І. Національна ідея в контексті побудови громадянського суспільства// Вісник Київ. Унт-ту ім Т.Шевченка. - Сер.Філософ.Політологія. - 2015. - Вип. 27 . - с. 50-53.
50. Полуда В. В. Взаємодія громадянського суспільства і соціальної правової держави// Мультиверсум. -2018. -Вип.9. - с. 131-139.

51. Громадянське суспільство в Україні: проблема управління /В. Ф. Суренко, В.И. Тимошенко, Т. І. Ковальчук та ін. НАН України. -К.: Логос, 2017. с. 127.
52. Майборода А. Що стоїть за гаслом „третього шляху”// Політична думка. 2014. №2 с. 21.
53. Закон України „Про вибори народних депутатів України від 18.10.01.// Урядовий кур’єр 2001 . 2 листопада. С. 3-15.
54. Закон України “Про органи самоорганізації населення від 11 липня 2001 р. //Відомості Верховної Ради-2001- №48.
55. Закон України „Про об’єднання громадян” від 16 червня 1992 р. Відомості Верховної Ради 1992. №34.
56. Політичний процес в Україні: сучасні тенденції та історичний контекст. Піховшек В., Конончук С., Тищенко Ю., В-К.: ”Агенство Україна”. 2015. 308 с.
57. Анікін В. Державна етнополітика та формування громадянського суспільства. В. Анікін. Політичний менеджмент: наук. журнал / голов. ред. Ю. Ж. Шайгородський. 2014. № 5 (8). С. 63-70.
58. Влада і суспільство: діалог через громадські ради: монографія / Шайгородський Ю. Ж., Андрійчук Т. С., Дідух А. Я. та ін.; за заг. ред. Шайгородського Ю. Ж. К., 2011. 148 с.
59. Кузьменко Б. Правління права, політична демократія, громадянське суспільство: перспективи інтегрованої ідеології. Право України. 2018. №11. с. 20–24.

Ім'я користувача:
Національної економіки та публічного управління О...

ID перевірки:
1015969548

Дата перевірки:
04.12.2023 21:56:20 EET

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
04.12.2023 22:38:32 EET

ID користувача:
100005719

Назва документа: Шмаровоз_магістр_2023

Кількість сторінок: 72 Кількість слів: 15754 Кількість символів: 128350 Розмір файлу: 332.00 KB ID файлу: 1015648472

10.1% Схожість

Найбільша схожість: 4.97% з Інтернет-джерелом (<https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/5234>)

9.78% Джерела з Інтернету 383 Сторінка 74

2.61% Джерела з Бібліотеки 194 Сторінка 78

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Національний технічний університет України
КПІ ім. Ігоря Сікорського
Інститут спеціального зв'язку та захисту інформації

Вроцлавський Університет
Факультет права, управління та економіки
Інститут адміністративних наук

Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
Факультет економіки та управління

**II Міжнародна
науково-практична конференція**

**КІБЕРБЕЗПЕКА
ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ
ТА ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ СТАНІВ**

**ТОМ 2
ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ
ВЛАДИ В УМОВАХ КРИЗИ**

**збірник тез
(Київ – Вроцлав. Травень 2023)**

Електронне видання

«ОФІС ЦІФРОВОГО ВРЯДУВАННЯ»

Київ – Вроцлав. 2023

УДК 621:351/354

Рекомендовано до друку Вченою радою ІСЗЗІ КПІ ім. Ігоря Сікорського
(протокол № 12 від 23.05.2023)

Тези публікуються в авторській редакції.
Організаційний комітет залишає за собою право не поділяти думку авторів.

Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Кібербезпека державних інституцій та подолання кризових станів» в 2 т. Том 2. Особливості діяльності органів державної влади в умовах кризи зб. тез наук. доп. (Київ – Вроцлав. Травень 2023). [Електронне видання]. – Київ : «ОФІС ЦІФРОВОГО ВРЯДУВАННЯ», 2023. Т.2. 148 с.

Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Кібербезпека державних інституцій та подолання кризових станів» присвячена 125-річчю Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», видані 2-х томах. На конференції обговорено актуальні проблеми та узагальнено отримані наукові результати у сферах інформаційної та кібербезпеки, кіберзахисту, інформаційних і інформаційно-комунікаційних технологій а також питання діяльності органів державної влади в умовах кризи. В матеріалах опубліковано тези доповідей, що є фундаментом для подальшого розвитку освітньої, наукової та професійної діяльності учасників конференції в справі наближення Перемоги України.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Олександр ПУЧКОВ	к.філос.н., професор
Сергій КОНЮШОК	к.т.н., доцент
Вадим РОМАНЕНКО	к.т.н., доцент
Дмитро МОГИЛЕВИЧ	д.т.н., професор
Олена УВАРКІНА	д.філос.н., професор
Ігор СУБАЧ	д.т.н., доцент
Сергій ІВАНЧЕНКО	д.т.н., професор
Ярослав ЗІНЧЕНКО	к.т.н., с.н.с.

УДК 621:351/354

© «ОФІС ЦІФРОВОГО ВРЯДУВАННЯ», 2023

Олег ШМАРОВОЗ
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ

Комплексний аналіз проблеми національної безпеки з використанням різноманітних методологічних підходів дає підставу стверджувати, що в умовах розвитку громадянського суспільства основними компонентами механізму забезпечення національної безпеки є: визначення потреб функціонування та розвитку особистості, держави та суспільства як цілей національної безпеки; структуру суб'єктно-об'єктних відносин у процесі забезпечення національної безпеки; методи, прийоми, засоби, стратегії та результати діяльності, спрямованої на забезпечення національної безпеки; суб'єктів, які беруть участь у здійсненні функцій системи забезпечення національної безпеки.

На основі особливостей реалізації механізму забезпечення національної безпеки в умовах становлення громадянського суспільства, де важливо забезпечити безпеку особистості, держави і суспільства, спостерігається реальність, яка виявляється не стільки як організований за правилами розуму процес, скільки як хаотичний явище, де випадковість і необхідність, стійкість і незворотність, рівновага і дисбаланс, лінійність і нелінійність, динаміка і стабільність, свобода і волюнтаризм, а також інші властивості, які не просто існують окремо чи конфліктують між собою, але взаємодіють і взаємопроникають одна в одну при будь-яких змінах, руху чи стані речей. Тут особливо актуалізується важливість державної та суспільної діяльності, спрямованої на запобігання та припинення будь-яких втручань у структуру системи забезпечення національної безпеки.

Систему соціальної безпеки можна розглядати як мережу взаємозв'язаних елементів, включаючи наступне: цілі системи, відображаючи об'єктивну потребу особистості, суспільства і держави в надійній захищеності їхніх життєво важливих інтересів всередині країни; інтереси особистості, суспільства і держави; засоби та ресурси забезпечення соціальної безпеки; органи, що відповідають цілям системи та володіють необхідною інформацією, засобами та силами для впливу на зміни стану системи з метою забезпечення захисту життєво важливих інтересів; суб'єкти, які потребують забезпечення безпеки; об'єкти соціальної безпеки; та ресурси для забезпечення соціальної безпеки. Внутрішню безпеку суспільства забезпечують органи держави, органи місцевого самоврядування, громадські організації та рухи.

Основними компонентами національної безпеки є безпека особистості, безпека суспільства та безпека держави. Для аналізу даного явища також застосовуються поняття «внутрішня і зовнішня безпека», а також враховуються різні сфери життєдіяльності, такі як економічна безпека, політична безпека, соціальна безпека, екологічна безпека, інформаційна безпека та інші. Дослідження показало, що саме в цих сферах виникають протиріччя, загострення яких призводять до виникнення різних внутрішніх джерел небезпеки, включаючи кримінальні.

Сама потреба в національній безпеці в період формування громадянського суспільства та кожної його складової вимагає особливого механізму регулювання, який включає в себе державну організацію. Основним компонентом цього механізму є система державного управління. Незважаючи на те, що публічна влада глибоко вбудована у структуру соціальної системи, вона неминуче виступає як «зовнішній» регулюючий фактор відносно системи в цілому.

Необхідно відзначити, що державна діяльність є одним із найважливіших інструментів для збереження стійкості та стабільності соціальної системи. Вона сприяє інтеграції громадянського суспільства і протистоїть небезпечним дестабілізуючим явищам. Завдяки державній діяльності, зокрема політичній, можуть бути встановлені необхідні параметри для успішної самоорганізації громадянського суспільства та його саморозвитку, а також створені умови для добробуту та безпеки громадян.

Однак, якщо соціальна система втрачає стійкість і саморегуляція стає недостатньою, або якщо виникають реальні загрози безпеці особистості, суспільства і держави, то необхідне втручання держави в суспільний розвиток стає невідкладним завданням. У таких обставинах важливо, і виправдано, дати перевагу організованому втручанню перед саморегуляцією, з огляду на суспільні інтереси.

Важливо відзначити, що серйозну небезпеку для цілісності громадянського суспільства представляють різкі коливання у значеннях тих суттєвих факторів, які можуть спричинити деградацію, радикальні зміни або навіть руйнування соціальної системи.

КУЦОПАЛ Дмитро ЗАСТОСУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ	100
МАКОВЕЦЬКА Лілія РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОТІДІЇ ВІЛ-ІНФЕКЦІЇ/СНІДУ В СЕРЕДОВИЩІ СПОЖИВАЧІВ ІН'ЄКЦІЙНИХ НАРКОТИКІВ	102
СТЕЦЬ Іван ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В КРАЇНАХ ЄС	104
ШМАРОВОЗ Олег РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ	105
ТОДОРЮК Неля РОЗВИТОК ЦІФРОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	107
ТОДОРЮК Олександр ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З КІБЕРЗАХИСТУ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	109
КОСЕНКО Михайло НАПРЯМІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЦІФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ В МЕДИЧНІЙ ГАЛУЗІ	111
ШМУЛЬКО Леся ІНСТРУМЕНТИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ.....	115
ЩЕРБАКОВ Андрій ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	117
ДУДНІЧЕНКО Артур ВИКОРИСТАННЯ ЦІФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ.....	119
МОРОЗ Олена РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЦІФРОВОГО РОЗВИТКУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ.....	121

н а у к о в е в и д а н н я

збірник тез
II Міжнародної науково-практичної конференції

**КІБЕРБЕЗПЕКА
ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ
ТА ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ СТАНІВ**

СЕКЦІЯ 5

**ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ
ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ
В УМОВАХ КРИЗИ**

Київ – Вроцлав. Травень 2023

Електронне видання

Авторська редакція

Упорядник
ГО «ОФІС ЦИФРОВОГО ВРЯДУВАННЯ»
digital.gov.office@gmail.com